

ROMA CIVIL
MONITOR

Pilsoniskās sabiedrības monitoringa
ziņojums par nacionālā romu stratēģiskā
ietvara kvalitāti

Latvijā

Funded by the

Pilsoniskās sabiedrības monitoringa ziņojums par
nacionālā romu stratēģiskā ietvara kvalitāti Latvijā

Ziņojumu sagatavoja biedrība [„Izglītības iniciatīvu centrs”](#).

Ziņojums ir sagatavots kā daļa no iniciatīvas [„Sagatavošanas pasākums – romu pilsoniskais monitorings – romu un pro-romu pilsoniskās sabiedrības kapacitātes un iesaistes stiprināšana politikas uzraudzībā un pārskatīšanā”](#), kuru īsteno konsorcijs un koordinē Centrālās Eiropas Universitātes Demokrātijas institūts (DI/CEU jeb *The Democracy Institute of Central European University*), partnerībā ar Eiropas Romu organizāciju tīklu (ERGO jeb *The European Roma Grassroots Organisations Network*), Romu sekretariāta fondu (FSG jeb *Fundación Secretariado Gitano*) un Eiropas Romu tiesību centru (ERRC jeb *The European Roma Rights Centre*). Šī ziņojumā ietvertā informācija neatspoguļo konsorcijs uzskatus.

Šo iniciatīvu finansēja Eiropas Komisijas Tieslietu un patērētāju ģenerāldirektorāts (DG Just) pakalpojuma līguma Nr. JUST/2020/RPAA/PR/EQUA/0095 ietvaros. Eiropas Komisijas sniegtais atbalsts nav uzskatāms par ziņojuma satura apstiprināšanu, jo tas atspoguļo tikai ziņojuma autoru uzskatus, un Eiropas Komisija nevar būt atbildīga par jebkādu tajā ietvertās informācijas izmantošanu.

SATURS

SAĪSINĀJUMI	6
KOPSAVILKUMS	7
IEVADS	9
1. LĪDZDALĪBA	11
1.1. Romu līdzdalība NRSS sagatavošanā	11
1.2. Romu līdzdalība NRSS īstenošanā, uzraudzībā un novērtējumā	11
1.3. Konsultāciju ar pilsonisko sabiedrību un ieinteresētajām personām sistēma.....	12
1.4. Romu kopienu iespēju palielināšana vietējā līmenī	13
1.5. Romu pilsoniskās sabiedrības kapacitātes palielināšana	14
2. ATBILSTĪBA	16
2.1. Cīņa pret antičigānismu un diskrimināciju	16
2.2. Izglītība	17
2.3. Nodarbinātība	19
2.4. Veselības aprūpe	20
2.5. Mājoklis, pamatpakalpojumi un vides taisnīgums	21
2.6. Sociālā aizsardzība.....	22
2.7. Sociālie pakalpojumi	22
2.8. Bērnu aizsardzība	23
2.9. Izpratnes veicināšana par romu mākslu, kultūru un vēsturi	24
3. SAGAI DĀMĀ EFEKTIVITĀTE	26
3.1. Saistītās nacionālās politikas un Eiropas politikas saskaņotība	26
3.2. Atbildība par NRSS koordināciju un uzraudzību	27
3.3. Plāna kvalitāte	28
3.4. Finansējums	29
3.5. Uzraudzība un izvērtējums.....	29
3.6. Paredzamās efektivitātes un ilgtspējības novērtējums	30
4. SASKAŅOŠANA AR ES ROMU STRATĒGISKO SATVARU	32
4.1. Romu daudzveidības atspoguļojums.....	32
4.2. Apvienojot vispārējo un mērķtiecīgās pieejas	32
4.3. Eiropas Padomes ieteikuma ieviesto instrumentu izmantošana	32
SECINĀJUMI UN IETEIKUMI	33
ATSAUCES	37
1. PIELIKUMS: PROBLĒMU UN NOSACĪJUMU SARAKSTS	40
2. PIELIKUMS: KONSULTATĪVĀ PADOME ROMU LĪDZDALĪBAS VEICINĀŠANAI	41
3. PIELIKUMS: LABĀS PRAKSES PIEMĒRI VIETĒJĀ LĪMENĪ	42

SAĪSINĀJUMI

CSP	Centrālā statistikas pārvalde
EK	Eiropas Komisija
EM	Ekonomikas ministrija
ESF	Eiropas Sociālais fonds
ESPA	Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūra
FM	Finanšu ministrija
IZM	Izglītības un zinātnes ministrija
JSPA	Jaunatnes starptautisko programmu aģentūra
KM	Kultūras ministrija
LM	Labklājības ministrija
LPS	Latvijas Pašvaldību savienība
NEET	jaunieši, kas nemācās, nestrādā un neapgūst arodu
NRKP	Nacionālais romu kontaktpunkts
NRSS	Nacionālais romu stratēģiskais satvars
NVA	Nodarbinātības valsts aģentūra
NVO	Nevalstiskā organizācija
PMLP	Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde
SIF	Sabiedrības integrācijas fonds
VM	Veselības ministrija

KOPSAVILKUMS

Nacionālais romu stratēģiskais satvars — "Plāns romu stratēģiskā ietvara pasākumu īstenošanai 2022.–2023. gadam" (NRSS) — ietver pasākumus tādās galvenajās politikas jomās kā izglītība, labklājība (nodarbinātība, sociālie pakalpojumi, sociālā aizsardzība), mājoklis, veselības aprūpe un kultūras politika; šie pasākumi ir saistīti ar galvenajām nozaru politikas pamatnostādņēm, kā arī uz ES Padomes ieteikuma pantiem.

Līdzdalība

NRSS projektu sagatavoja starpinstitucionāla darba grupa, kurā ietvaros sadarbojās nevalstiskajās organizācijas (NVO), gan romu, gan ne-romu.

Politikas konsultācijas mehānismu ar romu pilsonisko sabiedrību un ieinteresētajām pusēm Latvijā nodrošina Konsultatīvā padome romu līdzdalības veicināšanai¹ (Romu konsultatīvā padome) un Reģionālo ekspertu tīkls romu integrācijas jautājumos, kas veicina regulāru labās prakses, pieredzes un informācijas apmaiņu starp pašvaldībām un Nacionālo romu kontaktpunktu (NRKP). Darba grupā, kuras uzdevums bija sagatavot NRSS plāna projektu, tika iekļauts Latvijas Pašvaldību savienības (LPS) pārstāvis; Latvijas pašvaldības un Reģionālo ekspertu tīkla pārstāvji darba grupā nepiedalījās.

Spējināšanas pasākumi tiek plānoti NRSS Latvijas Romu platformas projekta aktivitāšu ietvaros, iekļaujot dažāda veida apmācības un pasākumus romu pilsoniskās sabiedrības pārstāvjiem, lai veicinātu viņu kapacitātes stiprināšanu, pilnveidotu zināšanas par līdzdalību lēmumu pieņemšanas procesos, politikas plānošanas dokumentu sagatavošanu un lai attīstītu viņu prasmes projektu sagatavošanai, to veiksmīgai īstenošanai un kultūras identitātes saglabāšanai.

NRSS ir iekļauti pasākumi, kas veicina romu NVO piekļuvi valsts budžeta un ES fondu atbalsta programmām, kuras ir vērstas uz pilsoniskās sabiedrības organizāciju un to iniciatīvu attīstību. Tomēr, ņemot vērā vietējo romu NVO vājo kapacitāti, ir nepieciešamas mērķtiecīgas aktivitātes, lai stiprinātu romu NVO praktisku piekļuvi šīm programmām, īpaši nacionālā līmenī, jo Latvijas pašvaldības vietējā līmenī sniedz regulāru atbalstu romu NVO un to iniciatīvām, kā arī labās prakses attīstībai romu sociālās iekļaušanas un kultūras attīstības veicināšanai.

Fakts, ka romu NVO "Romu kultūras centrs" ir konkrēti pieminēta NRSS kā vairāku pasākumu īstenoātāja, bet citas Latvijas romu NVO netiek minētas kā īstenoātājas vai sadarbības partneri, rada bažas par nevienlīdzīgu pieeju attiecībā uz romu NVO un romu kopienas aktivistu nelīdzsvarotu piekļuvi NRSS sagatavošanai un īstenošanai.

Atbilstība

Vairāki NRSS pasākumi ir vērsti tieši uz romiem, lai risinātu specifiskas romu problēmas tādās jomās kā izglītība, nodarbinātība, cīņa pret antičigānismu, izpratnes veicināšana par romu mākslu, kultūru un vēsturi; integrētie pasākumi NRSS ir plānoti veselības aprūpes, mājokļa, nodarbinātības un pilsoniskās sabiedrības attīstības jomās.

NRSS ir uzsvērtā antičigānisma apkarošanas nozīme, un īstenošanas plānā šo jautājumu piedāvāts risināt ar vairākiem mērķtiecīgiem pasākumiem.

Valsts un pašvaldību iestādēs nav pieejami dati etniskajā griezumā tādās pamatjomās kā veselības aprūpe, mājoklis, nodarbinātība, sociālie pakalpojumi utt., taču NRSS ietvaros

¹ Informācija par Konsultatīvo padomi romu līdzdalības veicināšanai pieejama tīmekļa vietnē <https://www.km.gov.lv/lv/konsultativa-padome-0>

2023.gadā ir plānots veikt aptauju par romu situāciju pamatjomās (t.sk. veselības aprūpes, mājokļa, nodarbinātības jomā), izmantojot kvalitatīvās izpētes metodes.

NRSS iekļautie pasākumi, kas saistīti ar romu izglītības un līdzdalības veicināšanu, ir reāli īstenojami, taču pasākumi mājokļu jomā ir pārāk integrēti vispārējos pasākumos, un romiem varētu būt problemātiski piekļūt šiem atbalsta pasākumiem bez mērķētas palīdzības. Tomēr šādi mērķtiecīgie pasākumi, lai veicinātu un nodrošinātu romu piekļuvi NRSS plānā minētajām mājokļa atbalsta aktivitātēm, NRSS nav iekļauti.

Sagaidāmā efektivitāte

Daudzi aptaujātie respondenti no romu un ne-romu NVO, kā arī pārstāvji no valsts iestādēm un pašvaldībām uzskata, ka NRSS ir izstrādāts kā līdzsvarots un aptverošs politikas plānošanas dokuments, kas ietver mērķtiecīgus un vispārīgus pasākumus dažādās pamatjomās, lai uzlabotu romu situāciju Latvijā; NRSS pasākumi ir reāli īstenojami atbilstoši plānotam.

Taču jāatzīmē, ka romu NVO pārstāvji nav bijuši iesaistīti valsts vai ES struktūrfondu finansējuma plānošanas procesā nacionālā līmenī, un NRKP un Finanšu ministrija (FM) neinformēja viņus par iespēju piedalīties šajā plānošanas procesā, lai risinātu specifiskās romu vajadzības un citas aktuālas problēmas. NRKP turpmāk būtu jāveido efektīvāka sadarbība ar FM, lai uzlabotu romu NVO un ne-romu NVO pārstāvju līdzdalību lēmumu pieņemšanas procesā par ES struktūrfondu līdzekļu plānošanu un to izlietošanas izvērtēšanu.

NRSS paredzētas konkrētas aktivitātes laika posmā no 2022. līdz 2023.gadam, pēc šī perioda Kultūras ministrija (KM) plāno sagatavot NRSS plānu nākamajam laika posmam.

Saskaņošana ar ES stratēģisko ietvaru

NRSS ir izmatota līdzsvarota pieeja, iekļaujot mērķtiecīgus un integrētus atbalsta pasākumus. Vairāki pasākumi ir tieši vērsti uz romiem, risinot īpašas problēmas ar kurām saskaras romi, tostarp arī romu kultūras attīstības un antičigānisma apkarošanas jomā; integrētos pasākumos romi pārsvarā nav norādīti kā viena no mērķa grupām. Integrētos pasākumos nav arī paredzētas konkrētas aktivitātes, kuru mērķis ir iesaistīt un veicināt romu piekļuvi pakalpojumiem vai finansiālam atbalstam šo pasākumu ietvaros (programmas, projekti, iniciatīvas), un nav pieejama detalizēta informācija par to, kā tiks novērtēta romu līdzdalības un viņiem sniegto pakalpojumu kvalitāte šo pasākumu ietvaros.

Tiesībsarga biroja iesaiste NRSS izstrādē un īstenošanā ir vērtējama kā nozīmīga un liecina par to, ka vienlīdzīgas attieksmes veicināšana pret romiem ir viena no Tiesībsarga darbības prioritātēm.

IEVADS

Saskaņā ar Latvijas Centrālās statistikas pārvaldes (CSP) sniegtajiem statistikas datiem 2021.gada sākumā Latvijā dzīvoja 4838 romi, kas veido aptuveni 0,3% no kopējā iedzīvotāju skaita.² Savukārt, pēc Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes (PMLP) sniegtajiem datiem, 2021.gadā Latvijā bija reģistrēti 6803 romu tautības cilvēki.³ Romu NVO pārstāvji norāda, ka reālais romu skaits Latvijā var sasniegt 12 000 romu. Neskatoties uz ticamu un salīdzināmu datu trūkumu, pēdējos gados ir vērojama pakāpeniska romu skaita samazināšanās valstī, un viens no šīs tendences iemesliem ir romu emigrācija uz ārvalstīm darba meklējumu un ģimenes apvienošanās dēļ.

Nacionālais romu stratēģiskais ietvars (NRSI)

Nacionālo romu stratēģisko satvaru — "Plānu romu stratēģiskā ietvara pasākumu īstenošanai 2022.–2023. gadam" (NRSS) izstrādāja Kultūras ministrija (KM) saskaņā ar Ieteikumu par romu vienlīdzību, iekļaušanu un līdzdalību (2021/C93/01), ko Eiropas Savienības Padome apstiprināja 2021.gada 12.martā (Padomes ieteikums). NRSS kā atsevišķa politikas attīstības dokumenta sagatavošana un apstiprināšana Ministru kabineta līmenī ir nozīmīgs solis, lai uzlabotu nacionālās romu iekļaušanas politikas efektivitāti un ilgtspēju. Ministru kabinets apstiprināja NRSS 2022.gada 3.maijā.⁴

Līdz 2020.gadam romu iekļaušanas politika tika īstenota kā daļa no KM koordinētās Nacionālās identitātes, pilsoniskās sabiedrības un integrācijas politikas (NIPSIP), kuras pamatā ir NIPSIP pamatnostādnes. Valsts politikas pasākumu kopums romu integrācijai⁵ tika iekļauts Nacionālās identitātes, pilsoniskās sabiedrības un integrācijas pamatnostādņu īstenošanas plānos (plāna periodi 2012.-2016., 2017.-2018., 2019.-2020.) Iepriekš mērķtiecīga romu integrācijas valsts politikas pasākumu kopuma īstenošanas izvērtēšana specifiski netika nodrošināta. NIPSIP ieviešanas plānu izvērtējumi tika veikti saskaņā ar Ministru kabineta 2014.gada 2.decembra noteikumiem Nr.737 "Attīstības plānošanas dokumentu izstrādes un ietekmes novērtējuma noteikumi".⁶

NRSS projekta sagatavošanu nodrošināja starpinstitucionāla darba grupa, kurā darbojās deleģēti pārstāvji no KM, Izglītības un zinātnes ministrijas (IZM), Labklājības ministrijas (LM), Veselības ministrijas (VM), Ekonomikas ministrijas (EM), Jaunatnes starptautisko programmu aģentūras (JSPA), Nodarbinātības valsts aģentūras (NVA), Tiesībsarga biroja, Latvijas Pašvaldību savienības (LPS), Sabiedrības integrācijas fonda (SIF), kā arī pārstāvji no NVO.⁷ Darba grupas izveidi un darbību nodrošināja KM, kas ir atbildīga par NRSS īstenošanas koordināciju un ir Nacionālais romu kontaktpunkts (NRKP).

Jaunajā NRSS ir iekļauti pasākumi tādās politikas pamatjomās kā izglītības, labklājības (nodarbinātības, sociālie pakalpojumi, sociālās aizsardzības), mājas, veselības aprūpes un kultūras attīstības politikas jomās, un lielākoties visi šie pasākumi ir sasaistīti ar visām galvenajām nozaru politikas pamatnostādņēm, kā arī Padomes ieteikuma pantiem.

² https://data.stat.gov.lv/pxweb/lv/OSP_PUB/START_POP_IR_IRE/IRE010/table/tableViewLayout1/

³ <https://www.pmlp.gov.lv/lv/media/7146/download>

⁴ NRSS latviešu valodā pieejams KM tīmekļa vietnē: <https://www.km.gov.lv/lv/media/24998/download>

⁵ <https://www.km.gov.lv/lv/media/336/download>

⁶ NIPSIP novērtējuma ziņojums, ko KM veic, pamatojoties uz neatkarīgu novērtējuma pētījumu rezultātiem, sniedz informāciju par īstenotajiem romu politikas pasākumiem, kā arī labo praksi, piemēram, romu konsultatīvo mehānismu koordināciju, vietējo romu līdzdalības palielināšanos NVO pilsoniskās sabiedrības attīstībā. Ziņojumā secināts, ka saskaņā ar datiem romi joprojām ir sociālās atstumtības un diskriminācijas riskam pakļauta etniskā grupa. Informatīvais ziņojums "Nacionālās identitātes, pilsoniskās sabiedrības un integrācijas politikas pamatnostādņu 2012.-2018.gadam īstenošanas gala ietekmes novērtējums" un citi novērtējumi ir pieejami oficiālajā valsts tīmekļa vietnē <http://polsis.mk.gov.lv/documents/6239>.

⁷ Detalizēta informācija pieejama KM tīmekļa vietnē <https://www.km.gov.lv/lv/dokumenti-3>.

Padomes ieteikuma horizontālie mērķi ir atspoguļoti NRSS, taču tie nav pilnībā integrēti visās pamatjomās, piemēram, cīņa pret antičigānismu un diskrimināciju tiek risināta ar konkrētiem pasākumiem, arī kultūras un izglītības jomās ir paredzēti uz romiem mērķtiecīgi vienlīdzības veicināšanas pasākumi, taču tādās nozīmīgās jomās kā nodarbinātība un veselības aprūpe mērķtiecīgi pasākumi nav paredzēti.

NRSS sastāv no šādām galvenajām sadaļām:

- pašreizējās romu situācijas nacionālajā līmenī apraksts,
- pasākumu plāns 2022.un 2023. gadam,
- atbildīgās institūcijas,
- plānotie rezultāti un iznākuma rādītāji,
- ietekmes novērtējums uz valsts un pašvaldību budžetu, tostarp informācija par nepieciešamajiem budžeta līdzekļiem plānoto pasākumu īstenošanai un finansējuma avotiem.⁸

NRSS ietver konkrētu pasākumu kopumu - gan konkrētus uz romiem mērķētus pasākumus, gan vispārīgus jeb integrētu pasākumus, kuros romi ir definēti kā viena no mērķa grupām (bet lielākoties šajos pasākumos romi nav minēti kā mērķa grupa). Saskaņā ar NRSS, KM plāno katru gadu atbalstīt reģionālās NVO, tostarp romu NVO, organizējot kapacitātes stiprināšanas pasākumus, veicinot NVO sadarbības attīstību un dialogu ar pašvaldības un valsts iestādēm. 2022.gada un 2023.gadā KM plāno atbalstīt projektus, kas veicina romu NVO darbību reģionālajā līmenī, kā arī īstenot projekta "Latvijas Romu platforma" aktivitātes, tai skaitā pasākumus, kas vērsti uz romu pārstāvju kapacitātes stiprināšanu un romu jauniešu un sieviešu līdzdalības veicināšanu.

Informācija par šo ziņojumu

Šis ziņojums ir izstrādāts, pamatojoties uz NRSS sagatavošanas un apstiprināšanas procesa analīzi, tostarp romu NVO pārstāvju līdzdalību; ziņojumā ir aprakstīts cik lielā mērā NRSS atspoguļotas romu kopienas vajadzības viņu daudzveidībā, kā arī NRSS sagaidāmā efektivitāte. Kopā tika veiktas četrpadsmit intervijas un viena aptauja - strukturētas, padziļinātas intervijas ar valsts pārvaldes un pašvaldību institūciju speciālistiem, kuri ir atbildīgi par NRSS ieviešanu vai kuri aktīvi darbojas romu iekļaušanas un līdzdalības veicināšanas jomā, kā arī ar pilsoniskās sabiedrības (romu un ne-romu NVO) pārstāvjiem un romu mediatoru.⁹

Datus analizēja NVO "Izglītības iniciatīvu centrs" eksperti.

⁸ Detalizēti NRSS pasākumu īstenošanai nepieciešamā papildu finansējuma aprēķini ir sniegti NRSS.

⁹ Tika veiktas padziļinātas intervijas klātienē un tiešsaistē video formātā ar 13 respondentiem - galvenajām romu iekļaušanas un līdzdalības veicināšanas politikas ieinteresētajām pusēm (IZM, LM, Tiesībsarga biroja, romu un ne-romu NVO pārstāvjiem, Jelgavas valstspilsētas pašvaldības un Ventspils valstspilsētas pašvaldības pārstāvjiem), un vienu aizpildītu anketu nodrošināja NRKP (KM). Intervijas tika veiktas, izmantojot katrai ieinteresēto pušu grupai īpaši pielāgotas anketas, kā arī interviju-jautājumu matricu, un koncentrējoties uz konkrētu tēmu izvērtējumu.

1. LĪDZDALĪBA

1.1. Romu līdzdalība NRSS sagatavošanā

NRSS projekta sagatavošanu nodrošināja starpinstitucionālā darba grupa, sadarbojoties ar NVO – gan romu NVO,¹⁰ gan ne-romu NVO. Būtiski, ka darba grupā piedalījās NVO "Latvijas Cilvēktiesību centrs", jo šī NVO regulāri sniedz izvērtējumus par romu situāciju un mazākumtautību politikas attīstību, piemēram, nacionālos ziņojumus par romiem Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūrai (ESPA).¹¹ Tomēr citas ne-romu NVO, kas aktīvi sadarbojas ar romu kopienas pārstāvjiem, īpaši ar romu sievietēm un jauniešiem, netika aicinātas piedalīties minētajā darba grupā.¹²

Visi romu NVO pārstāvji un viens romu mediators darba grupas sanāksmēs sniedza konkrētus priekšlikumus NRSS pasākumiem, un lielākā daļa šo priekšlikumu tika iekļauti NRSS projektā, izņemot NVO "Romu Kultūras Centrs" atsevišķus priekšlikumus. NVO "Romu Kultūras Centrs" sniedza sarakstu ar priekšlikumiem un iniciatīvām, kuru mērķis ir romu kultūras attīstība un cīņa pret antičigānismu, kā arī sociālās iekļaušanas aktivitātes, un šie priekšlikumi tikai daļēji tika iekļauti NRSS plāna projektā. Tāpat oficiālās sabiedriskās apspriešanas procesā 2021.gada augustā tikai NVO "Romu Kultūras Centrs" iesniedza priekšlikumus, pieprasot noteikto līdzekļu piešķiršanu iesniegto iniciatīvu īstenošanai, bet šie priekšlikumi NRSS galīgajā tekstā netika iekļauti pilnā apmērā.¹³

1.2. Romu līdzdalība NRSI īstenošanā, uzraudzībā un novērtējumā

Saskaņā ar KM sniegto informāciju, NRSS projekta sagatavošanas gaitā NVO iesniegtie priekšlikumi tika ņemti vērā un iespēju robežās¹⁴ iekļauti NRSS plānā.¹⁵ Pēc NRSS pasākumu kopuma satura analīzes, konstatēts, ka no NVO NRSS īstenošanā konkrēti piedalīsies viena romu NVO (NVO "Romu Kultūras Centrs") un viena ne-romu NVO (NVO "Latvijas Cilvēktiesību centrs").¹⁶

Tas, ka romu NVO "Romu kultūras centrs" ir pieminēta NRSS kā vairāku pasākumu īstenoātāja, bet citas Latvijas romu NVO netiek minētas kā īstenoātājas vai sadarbības partneri, rada bažas par nelīdzsvarotu pieeju attiecībā uz romu NVO un aktīvistu vienlīdzīgu piekļuvi NRSS sagatavošanai un īstenošanai. Vietējām un reģionālajām romu NVO ir daudz vajāka kapacitāte, līdzdalības pieredze lēmumu pieņemšanas procesā un politiskās ietekmes līmenis, salīdzinot ar minēto NVO "Romu kultūras centrs", kurai ir lielāks politiskais un sociālais kapitāls, kā arī spējas iesniegt savus priekšlikumus NRSS.¹⁷

¹⁰ KM aicināja darba grupā piedalīties pārstāvjus no visām aktīvajām romu NVO. Piedalīšanos apstiprināja trīs NVO – "Romu Kultūras Centrs", Sabiedrības integrācijas biedrība "ALTERNATIVAS" un ārvalstu organizācija "Starptautiskā Romu Apvienība", darba grupā piedalījās arī Ventspils valstspilsētas pašvaldības Sociālā dienesta romu mediatore un ģimenes asistente, ņemot vērā viņas pieredzi darbā ar sociāli nelabvēlīgām romu ģimenēm un pašvaldību institūciju un ne-romu NVO speciālistiem <https://www.km.gov.lv/lv/dokumenti-3>.

¹¹ *Franet National contribution to the FRA Fundamental Rights Report - LATVIA 2021*, The Latvian Centre for Human Rights, p.13: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/frr2021_latvia-frr2021_en.pdf

¹² Piemēram, NVO "Latvijas Sieviešu nevalstisko organizāciju sadarbības tīkls" un NVO "Jaunatnes radošā apvienība TREPES". Abas NVO ir iekļautas Romu konsultatīvajā padomē kopš 2022.gada.

¹³ Pieejams tikai latviešu valodā: <https://www.km.gov.lv/lv/media/19938/download>

¹⁴ Piemēram, piedāvāto iniciatīvu īstenošanai ir pieejams atbilstošs finansējums; iniciatīvas atbilst Padomes ieteikumam un tā principiem; visi darba grupas locekļi atbalsta ierosinātos pasākumus.

¹⁵ NRKP sniegtā informācija.

¹⁶ NVO "Latvijas Cilvēktiesību centrs" pārstāve uzskata, ka ir nepieciešama diskusija par atsevišķu NVO projektu iekļaušanu NRSS plānā, īpaši, ja nav tiešas saiknes starp šiem projektiem un NRSS pirms NRSS plāna projekta izstrādes.

¹⁷ Intervijā ar NVO "Romu Kultūras Centrs" un ārvalstu organizācija "Starptautiskā Romu Apvienība" pārstāvjiem tika uzsvērts, ka šo NVO vadītāji ir organizējuši regulāras tikšanās ar svarīgāko politikas nozaru

Citām NVO, kurām ir laba pieredze darbā ar romiem, ir tikai viena iespēja īstenot savas vietējās aktivitātes, proti, piedalīties atklātā projektu konkursā ar citām ne-romu NVO.

Romu NVO pārstāvju un aktīvistu iespēja piedalīties NRSS īstenošanas, uzraudzības un izvērtēšanas procesā ir atkarīga no šo NVO kapacitātes un līdzdalības pieredzes lēmumu pieņemšanas procesā un pieejama politiskā kapitāla. Šo iemeslu dēļ daudzu romu NVO pārstāvju līdzdalība ir bijusi drīzāk dekoratīva, nevis efektīvi ietekmējusi romu politikas veidošanu.¹⁸

Atsevišķi romu un ne-romu NVO pārstāvji, kā arī valsts institūciju pārstāvji norādīja, ka NRSS nav detalizēti aprakstīti uzraudzības un rezultātu izvērtēšanas pasākumi, piemēram, par šiem jautājumiem NRSS nav iekļauta īpaša nodaļa. Turklāt nav arī sniegta detalizētā informācija par NRSS īstenoto pasākumu rezultātu izvērtēšanas mehānismu un to ietekmi uz romu situāciju.

Daudzi romu pilsoniskās sabiedrības pārstāvji norādīja, ka romi, tāpat kā citas pilsoniskās sabiedrības grupas, būtu jāiesaista ES struktūrfondu plānošanas procesā, bet viņi nav informēti par iespēju piedalīties šādos procesos, lai risinātu romu vajadzības un akūtas problēmas. NRKP norādīja, ka par šādu iesaisti ir atbildīga uz Finanšu ministrija (FM).¹⁹ FM būtu jāizmanto caurspīdīga pieeja un jāsniedz papildu informatīvs atbalsts romu NVO.

1.3. Konsultāciju ar pilsonisko sabiedrību un ieinteresētajām personām sistēma

Politikas konsultāciju mehānisms ar romu pilsonisko sabiedrību un ieinteresētajām pusēm Latvijā ir balstīts uz iespēju piedalīties Romu konsultatīvā padomē²⁰, kuras darbību koordinē KM; šis padomes mērķis ir koordinēt un attīstīt romu līdzdalības pasākumu īstenošanu. Konsultatīvās padomes sēdēs ir iespēja piedalīties NVO pārstāvjiem, sniedzot savus viedokļus, risinot aktuālos jautājumus, izsakot romu vajadzības un izvērtējot NRSS īstenoto pasākumu rezultātus. 2022.gada februārī KM atjaunoja Romu konsultatīvās padomes sastāvu.²¹ Prasība romu un ne-romu NVO dalībai Romu konsultatīvajā padomē ir vismaz divu gadu pieredze romu līdzdalības veicināšanā sabiedrībā – pilsoniskās sabiedrības, izglītības, nodarbinātības, veselības aprūpes, sociālo pakalpojumu vai mājokļu jomā. Kā norāda KM, Romu konsultatīvajā padomē ir iekļauti pārstāvji no sešām romu un ne-romu NVO; romu kopienu pārstāv tikai divas romu NVO.²²

ministriem, Saeimas padomju deputātiem, aktīviem politisko partiju pārstāvjiem. Ar Tiesībsarga biroju par padomnieku strādāja arī NVO "Romu Kultūras Centrs" direktore. Turklāt, abi NVO pārstāvji regulāri piedalījās arī Eiropas Savienības līmeņa pasākumos.

¹⁸ No intervijas ar NVO "Latvijas Cilvēktiesību centrs" pārstāvi.

¹⁹ Ikviens sabiedrības loceklis (t.sk. NVO) oficiālās sabiedriskās apspriešanas laikā varēja iesniegt FM rakstiskus priekšlikumus un komentārus par Eiropas Savienības struktūrfondu darbības programmām 2021.-2027.gadam (Eiropas Savienības kohēzijas politikas programmu 2021.-2027.gadam), kurās ir izklāstīti ieguldījumi Eiropas struktūrfondu, tostarp Eiropas Sociālā fonda+, ietvaros, <https://www.esfondi.lv/sabiedribas-lidzdaliba>; Eiropas Savienības kohēzijas politikas programma 2021.-2027.gadam ir pieejama: <https://www.esfondi.lv/planosana-1>

²⁰ Pirms 2022.gada Romu konsultatīvajā padomē ir iekļauti KM, EM, IZM, LM, VM, Vides un reģionālās attīstības ministrijas, NVA, JSPA, SIF un LPS speciālisti, kā arī pārstāvji no NVO, kas darbojas pilsoniskās sabiedrības, izglītības, nodarbinātības, veselības aprūpes, sociālo pakalpojumu, mājokļu jomā utt. 2022.gadā atjaunotajā Romu konsultatīvajā padomē ir iekļauti KM, EM, IZM, LM, VM, NVA, JSPA, SIF un LPS speciālisti, kā arī pārstāvji no NVO, kas darbojas pilsoniskās sabiedrības, izglītības, nodarbinātības, veselības aprūpes u.c. jomās. Nav iekļauts pārstāvis no Vides un reģionālās attīstības ministrijas, Finanšu ministrijas un Tieslietu ministrijas. Vairāk informācijas par Romu konsultatīvās padomes sastāvu skatīt KM tīmekļa vietnē <https://www.km.gov.lv/lv/konsultativa-padome-0>

²¹ Vairāk informācijas skatīt KM tīmekļa vietnē <https://www.km.gov.lv/lv/jaunums/kulturas-ministrija-izsludina-konkursu-nevalstisko-organizaciju-atlasei-darbam-konsultativaja-padome-romu-lidzdalibas-veicinasani>

²² Atbilstoši NRKP datiem, atjaunotajā Romu konsultatīvajā padomē kopš 2022. gada aprīļa piedalīsies šādu NVO pārstāvji: Romu NVO – NVO "Romu Kultūras Centrs", NVO "Krāslavas romu biedrība"; ne-romu NVO -

Jāatzīmē, ka Romu konsultatīvās padomes darbības veicināšana ir iekļauta starp NRSS pasākumiem (NRSS 4.7. pasākums) - ir paredzētas vismaz trīs padomes sanāksmes gadā.

Atsevišķi romu NVO pārstāvji intervijās norādīja, ka neplāno piedalīties atjaunotās Romu konsultatīvajā padomes darbā, jo viņiem nav tehnisko iespēju regulāri piedalīties Romu konsultatīvās padomes sēdēs; arī informēja, ka viņiem trūkst pārliecības, ka viņu viedoklis un intereses tiks ņemtas vērā un risinātas NRSS ietvaros (atbalstu parasti saņem tikai noteiktas NVO ar augstu kapacitātes līmeni).²³

Sadarbība un konsultāciju process ar pašvaldībām ir iespējams caur KM 2014.gadā izveidoto Reģionālo ekspertu tīklu romu integrācijas jautājumos.²⁴ Tīkla mērķis ir veicināt regulāru labās prakses, pieredzes un informācijas apmaiņu, kā arī veicināt sadarbību starp pašvaldību ekspertiem, romu kopienu pārstāvjiem un NRKP. Tīkla darbību plānots attīstīt arī projekta "Latvijas romu platforma" (NRSS 4.1. pasākums) ietvaros.

Jāpiebilst, ka Latvijas pašvaldības netika iekļautas NRSS projekta sagatavošanas izveidotajā darba grupā, bet darba grupas sastāvā tika iekļauts LPS pārstāvis.²⁵ Atsevišķi NVO pārstāvji pauda nožēlu par to, ka pašvaldības, kuras aktīvi atbalsta romus (piemēram, Ventspils valstspilsētas pašvaldība²⁶ un Jelgavas valstspilsētas pašvaldība), nav pārstāvētas darba grupā un Romu konsultatīvajā padomē kā aktīvas ieinteresētās puses.²⁷

1.4. Romu kopienu iespēju palielināšana vietējā līmenī

Kā liecina KM tīmekļa vietnē pieejamā informācija, KM katru gadu finansē atbalsta pasākumus NVO, kuru mērķis ir veicināt Latvijas iedzīvotāju pilsonisko līdzdalību, īstenot pasākumus starpkultūru dialoga veicināšanai un mazākumtautību kultūras tradīciju saglabāšanai, t.sk. romu iekļaušanas un līdzdalības veicināšanai.²⁸ Šo praksi atbalsta vietējo romu NVO pārstāvji, jo tas dot iespēju nelielajām romu NVO īstenot vietējās iniciatīvas, lai veicinātu romu kopienu pārstāvju līdzdalību kultūras un sociālajā dzīvē vietējās līmenī. Šīs iniciatīvas ietver informācijas izplatīšanu par pakalpojumiem, tiesībām un pienākumiem, kā arī ilgtspējīga dialoga attīstīšanu ar pašvaldībām un vietējām ne-romu NVO.

Spējināšanas pasākumi plānoti arī projekta „Latvijas romu platforma” ietvaros, tostarp aktivitātes, kuru mērķis ir atbalstīt romu mediatoru darbu un to iesaisti pašvaldībās, kā arī veicināt romu jauniešu un sievietes līdzdalību (NRSS 4.1. pasākums).²⁹

Pašvaldības vietējā līmenī regulāri tiek sniegts atbalsts romu NVO un iniciatīvām, kā arī attīstītas labas prakses, lai veicinātu romu sociālo un kultūras iekļaušanu (piemēram,

NVO "Latvijas Sieviešu nevalstisko organizāciju sadarbības tīkls" un NVO "Jaunatnes radošā apvienība TREPES", NVO "Jaunatnes organizāciju apvienība "IMKA Latvija"" un NVO "Izglītības iniciatīvu centrs".

²³ Daudzas aktīvas romu NVO neiesniedza pieteikumu dalībai 2022.gadā atjaunotajā Romu konsultatīvajā padomē, piemēram, NVO "Jelgavas pilsētas romu biedrība "Romanu Čačipen"", NVO "Maro" (Balvu novads), NVO "Sabiedrības integrācijas biedrība ALTERNATIVAS" (Talsu novads), NVO "Me Roma" (Daugavpils valstspilsēta) un ārvalstu organizācija "Starptautiskā Romu Apvienība".

²⁴ Tīklā kā romu integrācijas eksperti ir iesaistīti pārstāvji no 18 pašvaldību institūcijām. Iepriekšējie gada pārskati par romu līdzdalības veicināšanas pasākumu īstenošanu, t.sk. par tīkla darbību, ir pieejami KM tīmekļa vietnē <https://www.km.gov.lv/lv/dokumenti-3>.

²⁵ Plašāka informācija par LPS darbību ir pieejama oficiālajā tīmekļa vietnē <https://www.lps.lv/en>

²⁶ No Ventspils valstspilsētas pašvaldības NRSS sagatavošanā piedalījās romu mediatore, kas darbojas arī Sociālajā dienestā, bet nav oficiāli iesaistīts pašvaldības pārstāvis.

²⁷ No intervijas ar NVO "Latvijas Sieviešu nevalstisko organizāciju sadarbības tīkls" pārstāvi.

²⁸ <https://www.km.gov.lv/lv/nvo-atbalsts>

²⁹ Plašāka informācija par projekta Latvijas Romu platforma pasākumiem ir pieejama KM tīmekļa vietnē <https://www.km.gov.lv/lv/latvijas-romu-platforma-vi>

atbalstot romu mediatorus un skolotāju palīgus),³⁰ pamatojoties uz vispārīgajiem stratēģiskajiem un plānošanas dokumentiem.

Turklāt Tiesībsarga biroja veiktajā pētījumā tika apkopota un analizēta informācija par romu NVO līdzdalību un pārstāvību vietējā līmenī, kā arī sadarbību ar pašvaldībām.³¹ Pētījumā ir iekļauts pārskats par labo praksi attiecībā uz romu līdzdalību, spējzināšanu un kopienas interešu pārstāvēniecību vietējā līmenī.

1.5. Romu pilsoniskās sabiedrības kapacitātes palielināšana

Saskaņā ar NRKP sniegto informāciju, dažādas apmācību iespējas ir būtiskas romu pilsoniskās sabiedrības pārstāvju kapacitātes stiprināšanai un zināšanas līmeņa paaugstināšanai, tāpēc NRSS ietvaros ir plānoti mērķēti romu kapacitātes stiprināšanas pasākumi.³²

Sabiedrības integrācijas fonda (SIF) dalība darba grupā ir pozitīvs solis, lai uzlabotu romu NVO piekļuvi valsts budžeta un ES finansējuma programmām, kuru mērķis ir atbalstīt pilsoniskās sabiedrības organizāciju un to iniciatīvu attīstību. SIF ierosinātie pasākumi ir iekļauti NRSS, un tos atbalstīja darba grupas dalībnieki, tostarp romu un ne-romu NVO pārstāvji, kaut arī starp tiem nav īpašu uz romiem mērķētu pasākumu (bet romi ir identificēti kā viena no mērķa grupām).

Pēc SIF pārstāvja teiktā, izaicinājums ir veidot dialogu starp SIF un mazākumtautību NVO, tajā skaitā romu NVO, lai uzlabotu to līdzdalību un labāku piekļuvi augstāk minētajām atbalsta programmām. Ir nepieciešami īpaši motivējoši pasākumi, lai uzlabotu romu NVO līdzdalību šādās programmās, piemēram, informācijas izplatīšana par piekļuvi šīm programmām būtu jāsniedz ar Romu konsultatīvās padomes starpniecību.

Savukārt Jelgavas valstspilsētas pašvaldības pārstāvis aicināja turpmāk rīkot seminārus romu NVO un aktīvistiem par projektu izstrādi un ieviešanu, kas būtiski uzlabotu romu līdzdalību vietējā līmenī.

Atsevišķi romu NVO pārstāvji³³ norādīja, ka vietējo romu NVO kapacitāte ir nepietiekama finansējuma piesaistei no NVO atbalsta programmām, un konkurence ar citām NVO par projekta atbalstu ir pārāk spēcīga. Viens no labākajiem variantiem varētu būt nelielas kvotas noteikšana romu NVO vietējā līmenī – piemēram, atbalsts vienam romu projektam katrā reģionā gadā.

³⁰ Piemēram, Jelgavas valstspilsēta, Ventspils valstspilsēta, Jūrmalas valstspilsēta, Daugavpils valstspilsēta un Balvu novada pašvaldības. Plašāka informācija par romu kopienu iespēju nodrošināšanu vietējā līmenī pieejama Tiesībsarga biroja pētījumā par romu situāciju Latvijā.

Romu situācija Latvijā. Rīga: Latvijas Republikas Tiesībsargs, 2022, 48.lpp. Pētījums pieejams latviešu valodā: https://www.tiesibsargs.lv/uploads/content/publikacijas/romu_situacija_latvija_2022_1648646871.pdf?fbclid=IwAR1hYLUe3qk7pSiwJGRh5wPpm3rai1BcdmC6OelmOL8A56BK54oUKfbSjx0

³¹ *Romu situācija Latvijā*. Rīga: Latvijas Republikas Tiesībsargs, 2022.

³² Piemēram, tiks īstenoti romu NVO un pilsoniskās sabiedrības pārstāvju kapacitātes stiprināšanas un līdzdalības pasākumi (NRSS 4.1. pasākums) un aktivitāte "Mazākumtautību NVO līdzdalības veicināšanas programma" (NRSS 4.5. pasākums).

³³ NVO "Sabiedrības integrācijas biedrība ALTERNATIVAS" (Talsu novads), NVO "Maro" (Balvu novads), NVO "Romu kultūras centrs" un NVO "Latvijas sieviešu NVO sadarbības tīkls Latvijā".

2. ATBILSTĪBA

Galvenie izaicinājumi romu kopienai, kas ir identificēti NRSS, ir atspoguļoti ES Padomes ieteikuma rekomendācijās, un tie ietver:

- romu līdzdalības veicināšanu izglītībā;
- romu nodarbinātības veicināšanu;
- romu iesaistīšanu veselības veicināšanas apmācībās;
- mājokļa un sociālo pakalpojumu pieejamības uzlabošanu sociāli nelabvēlīgām romu ģimenēm;
- romu līdzdalības veicināšanu tiesību un interešu aizsardzībā;
- romu līdzdalību kultūras identitātes saglabāšanā un plašākas sabiedrības izpratnes veicināšanā par romu kultūru un vēsturi.

2.1. Cīņa pret antičigānismu un diskrimināciju

Kā uzsvērts NRSS, Latvijas sabiedrībā ir plaši izplatīti aizspriedumi pret romiem³⁴ - aptaujas rezultāti liecina, ka 27,2% respondentu Latvijā nevēlētos strādāt ar romiem vienā darba kolektīvā, 29% respondentu iebilstu, ja viņu kaimiņos dzīvo romi, un 49,4% aptaujāto nevēlētos, lai romi kļūtu par viņu bērna dzīvesbiedru. Tikai 6% aptaujāto atzīst, ka romi ir starp viņu draugiem, ģimenes pārstāvjiem, kolēģiem vai paziņām.³⁵ Gandrīz 42% aptaujāto respondentu uzskata, ka romiem nevar uzticēties, savukārt 38% uzskata, ka viņi rada slogu sociālās drošības sistēmai un palielina noziedzības līmeni.³⁶ 2019.gada Eurobarometra aptaujas dati par diskrimināciju Eiropas Savienībā liecina, ka 35% Latvijas iedzīvotāju uzskata, ka romu diskriminācija ir plaši izplatīta.³⁷

Negatīvie stereotipi un aizspriedumi pret romiem ir viena no problēmām, ar ko romi saskaras darba tirgū, īpaši pastāv aizspriedumi no darba devēju puses. Tiesībsarga biroja veiktajā pētījumā romu mediatori uzsvēra, ka aizspriedumi un stereotipi pret romiem saglabājas arī mājokļu jomā, piemēram, kad romi mēģina noīrēt māju vai dzīvokli, īpaši privātajā sektorā.³⁸

Sabiedrībā trūkst datu par antičigānisma gadījumiem. Pieejamie dati liecina, ka romiem nav pietiekami daudz informācijas un zināšanu, lai aizsargātu savas tiesības un piekļūt atbilstoši tiesību aizstāvībai nevienlīdzīgas attieksmes gadījumos. Parasti romiem, kas cietuši no nevienlīdzīgas attieksmes, ir grūti nodrošināt pietiekamus pierādījumus, kas apstiprinātu šādu attieksmi. Romiem ir zems motivācijas līmenis, lai risinātu šīs situācijas, jo viņi netic, ka reāli ir iespējams ietekmēt šādas situācijas, pat ar Tiesībsarga biroja pārstāvja vai cilvēktiesību NVO atbalstu.³⁹

Antičigānisma apkarošanas nozīme ir izcelta NRSS un šo problēmu ir piedāvāts risināt NRSS īstenošanas plānā, izmantojot vairākus mērķtiecīgus pasākumus, piemēram, pasākumus romu līdzdalības veicināšanai un romu kultūras identitātes un sociālās atmiņas saglabāšanai, izpratnes veidošanas un apmācības pasākumus par romu tiesībām,

³⁴ The NRSS, 9-10.lpp.

³⁵ M.Kaprāns, I.Mieriņa, A.Saulītis. *Starpkultūru stereotipi un aizspriedumi Latvijā*. Rīga: Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts, 2021. https://www.integration.lv/uploads/files/informativie-materiali/lu_petijums_sapc.pdf

³⁶ M.Kaprāns, I.Mieriņa, A.Saulītis (2021), 9., 30.lpp.

³⁷ *Eurobarometer survey on discrimination in the European Union*, 2019: <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2251>

³⁸ *Romu situācija Latvijā*. Rīga: Latvijas Republikas Tiesībsargs, 2022, 8.lpp.

³⁹ Kā liecina intervija ar Roksanu Rudeviču, kura 2021. gadā strādāja par Tiesībsarga biroja padomnieci romu jautājumos. Pēc Tiesībsarga biroja pārstāves teiktā, kopumā NRSS atspoguļotie dati par sabiedrības attieksmi pret romiem pietiekami labi raksturo situācijas problemātiku.

vienlīdzīgu attieksmi, naida runu un aizstāvību.⁴⁰ Tomēr antičigānisma problēma netiek risināta strukturālā un institucionālā perspektīvā, kā tas ir ieteikts ES Padomes ieteikumā vai no romu NVO pārstāvju puses.⁴¹

Īpaša loma NRSS sagatavošanā un īstenošanā ir Tiesībsarga biroja pārstāvjiem. Jāņem vērā, ka, neskatoties uz līdzdalību NRSS sagatavošanas procesā, Tiesībsarga birojs plāno veikt savu NRSS pasākumu īstenošanas izvērtējumu un sniegt ieteikumus NRSS pilnveidošanai. Tiesībsarga biroja pārstāves ieskatā antičigānisma un diskriminācijas apkarošana prasa horizontālu pieeju un pietiekami labi ir atspoguļota NRSS pasākumos.

Cīņa pret antičigānismu un diskrimināciju tiek risināta NRSS, izmantojot izpratnes veidošanas un apmācības pasākumus, publiskas kampaņas, kultūras un sociālās atmiņas pasākumus izglītības jomā, bet šādi pasākumi nav atspoguļoti citās pamatjomās, kā piemēram, nodarbinātības un veselības aprūpes jomā,⁴² kas liecina, ka cīņa pret antičigānismu un diskrimināciju nav pilnībā integrēta NRSS horizontālajā perspektīvā.

2.2. Izglītība

Romu izglītības līmenis Latvijā joprojām ir nepieņemami zems. Saskaņā ar pētījuma "Romi Latvijā" (2015) rezultātiem skolu nav apmeklējuši 8,9% romu, pamatzglītību ieguvuši 34% romu, savukārt tikai 17,2% romu iedzīvotājiem ir augstāka izglītība par pamatzglītību.⁴³ IZM nodrošinātā romu izglītības monitoringa dati liecina, ka 2017.gadā 34,2% romu bērnu izglītības iestādēs apguva speciālās pamatzglītības programmas, bet 7,5% romu skolēnu nesaņēma obligāto pamatzglītību.⁴⁴

Turklāt izglītības jomā ir identificētas šādas galvenās problēmas:

- ir liels skaits romu bērnu izglītības iestādēs, kas mācās speciālās izglītības programmās;⁴⁵ Tiesībsarga pētījumā konstatēts, ka lielais romu bērnu skaits, kas apgūst izglītību speciālajās programmās, rada aizdomas, ka romu bērni nepamatoti tiek nozīmēti mācībām šādās izglītības programmās, jo viņiem ir iedzimti garīga rakstura traucējumi;⁴⁶
- ievērojams skaits romu skolēnu nav pabeiguši obligāto pamatzglītību un vidējo izglītību, un ir liels romu skolēnu atbirums izglītības iestādēs;
- augstais analfabētisma līmenis romu vecāku vidū samazina romu bērnu iesaisti izglītībā, īpaši COVID-19 pandēmijas laikā;
- COVID-19 radīja negatīvu ietekmi uz romu bērnu izglītību, īpaši viņu iesaistīšanos izglītības procesā;⁴⁷
- skolu programmās nav pietiekami atspoguļota informācija par romu kultūru un vēsturi, īpaši par romu genocīdu.

NRSS ir iekļauti šādi konkrēti mērķēti pasākumi, lai uzlabotu romu situāciju izglītības jomā:

⁴⁰ Piemēram, NRSS ietvaros ir plānots ikgadējs informatīvais pasākums un citi informatīvi, izglītojoši, pozitīvas pieredzes veicināšanas pasākumi un antičigānisma kampaņas (NRSS 4.1. un 4.30. pasākums); seminārs "Diskriminācija, naida runa, naida noziegumi, ko es varu darīt ES?" (NRSS 4.27. pasākums); piemiņas pasākumi romu holokausta upuru piemiņai (NRSS 4.2. pasākums); Tiesībsarga biroja organizēta informatīvā kampaņa un interešu aizstāvības pasākumi (NRSS 4.24. un 4.25. pasākums).

⁴¹ No intervijas ar ārvalstu organizācijas "Starptautiskā Romu Apvienība" pārstāvi.

⁴² Kā tas ir atspoguļots ES Padomes ieteikuma 8. pantā un 9. panta c) punktā.

⁴³ Roma in Latvia. Rīga: Market and opinion Research Agency "Latvian Facts", 2015, p. 6: https://www.km.gov.lv/sites/km/files/romi_latvija_petijums_enq1.pdf

⁴⁴ Šīs problēmas ir noformulētas NRSS sadaļā "Situācijas apraksts".

⁴⁵ *Romu situācija Latvijā*. Rīga: Latvijas Republikas tiesībsargs, 2022, 22-23, 47.lpp.

⁴⁶ *Romu situācija Latvijā*. Rīga: Latvijas Republikas tiesībsargs, 2022, 25.lpp.

⁴⁷ *Romu situācija Latvijā*. Rīga: Latvijas Republikas tiesībsargs, 2022, 25-26.lpp.

- izpratnes veidošanas pasākumi par romu sociālās iekļaušanas jautājumiem pašvaldību pedagoģiski medicīnisko komisiju pārstāvjiem pārbaudes metožu precizitātes uzlabošanai, lai noteiktu nepieciešamību romu bērniem apgūt speciālās izglītības programmas (NRSS 4.pasākums);⁴⁸
- romu skolotāju palīgu prakses attīstība izglītības iestādēs, kurās mācās romu bērni, lai nodrošinātu labāku sadarbību ar romu vecākiem un viņu bērniem (NRSS 4.11.pasākums);
- pasākumi, lai novērstu romu skolēnu priekšlaicīgu skolas pamešanu visos izglītības līmeņos un veicinātu romu atgriešanos izglītībā un darba tirgū (NRSS 4.12.pasākums);
- atbalsta pasākumi dialoga un sadarbības uzlabošanai starp romu mediatoriem, skolotāju palīgiem, izglītības pārvalžu pārstāvjiem un romu bērnu vecākiem, lai vietējā līmenī uzlabotu romu skolēnu piekļuvi pirmsskolas un sākumskolas izglītībai (NRSS 4.13. un 4.15.pasākums);⁴⁹
- kultūras daudzveidības apmācība skolotājiem un skolēniem par romu vēsturi un kultūru, piemēram, apmeklējot Romu vēstures un mākslas muzeju (NRSS 4.28.pasākums),⁵⁰ kā arī informācijas par romu kultūru un vēsturi (t.sk. par romu genocīdu) iekļaušana mācību programmās.

Turklāt IZM ir pilnveidojusi romu skolēnu izglītības monitoringa procesu vispārējās izglītības programmās, tostarp pirmsskolas izglītības programmā. Ir izstrādāts arī mehānisms romu pirmsskolas vecuma bērnu apzināšanai, lai identificētu tos romu bērnus, kuri neapmeklē pirmsskolas izglītības iestādes (NRSS 4.14.pasākums). Tikai romu izglītības monitoringa ir iekļauts NRSS, kā konkrēti uz romiem mērķēts pasākums izglītības jomā; citi pasākumi ir integrēti vispārīgajos pasākumos.

Viens no pozitīvajiem soliem ir tas, ka romu integrācijas jautājumi ir iekļauti gan NRSS, gan nozaru politikas plānošanas dokumentos. Tā Latvijā ir novatoriskā pieeja, lai iekļautu romus starp galvenajām nozaru politiku mērķgrupām, kas pierāda, ka atbildība par romu iekļaušanu un romu līdzdalības veicināšanu ir dalīta starp visām valdības ieinteresētajām pusēm (nozaru ministrijām), ne tikai KM. Īpaši tas ir būtiski izglītības jomai: romu skolēnu izglītība ir minēta kā viena no augsta līmeņa prioritātēm Izglītības attīstības pamatnostādņēs 2021.-2027.gadam:

"Nodrošināt pietiekamu pedagoģisko un atbalsta personālu bērniem un jauniešiem, kuriem tas vajadzīgs (mācību un studiju procesā), t.sk. atbalsts reemigrējušo bērnu iekļaušanai izglītības iestādē un atbalsta pasākumi romu skolēnu atbalstam un iesaistei izglītībā, samazinot romu skolēnu skaitu, kuri neiegūst obligāto pamatzglītību."⁵¹

Attiecībā uz romu izglītības pasākumiem ir grūti noteikt konkrētu finansējuma apjomu, kas paredzēts tieši romiem, kā arī to romu saņēmēju skaitu, kas saņems atbalstu ESF projektu

⁴⁸ Turklāt viens no galvenajiem ieteikumiem Tiesībsarga pētījumā ir pieprasījums IZM līdz 2022.gada 1.novembrim sniegt Tiesībsargam informāciju par pašvaldību pedagoģiski medicīnisko komisiju darbu saistībā ar iespējami nepamatotu romu bērnu ievietošanu speciālās izglītības iestādēs vai speciālās izglītības programmas neatbilstošu noteikšanu romu bērniem. Tiesībsargs arī aicina sniegt informāciju par to, vai romu bērniem, kuri tiek apmācīti speciālās izglītības programmās, tiek nodrošināti romu skolotāju palīgi, lai palielinātu romu bērnu iekļaušanu izglītības procesā. *Romu situācija Latvijā*. Rīga: Latvijas Republikas Tiesībsargs, 2022, 50.lpp.

⁴⁹ Šis pasākums tiks īstenots Izglītības attīstības pamatnostādņu 2021.-2027.gadam 3.1.2.uzdevuma ietvaros.

⁵⁰ Īsteno NVO "Romu kultūras centrs" valsts programmas "Latvijas skolas soma" ietvaros. IZM sadarbojas ar NVO "Romu kultūras centrs", lai rastu iespējas organizēt kopīgus pasākumus un atbalstītu iniciatīvas romu situācijas uzlabošanai izglītības jomā. NVO "Romu kultūras centrs" pārstāve ir arī Konsultatīvās padomes mazākumtautību izglītības jautājumos locekle.

⁵¹ Izglītības attīstības pamatnostādņu 2021.-2027.gadam 3.1.1.uzdevums "Nodrošināt iekļaujošas izglītības pieeju visos izglītības līmeņos". "Ietekmes novērtējums uz valsts un pašvaldību budžetiem" VI punktā ir noteikts konkrēts uzdevums. Pamatnostādnes ir pieejamas latviešu valodā <https://likumi.lv/ta/id/324332-par-izglitibas-attistibas-pamatnostadnem-20212027-gadam>

ietvaros, jo šie projekti ir paredzēti visiem skolēniem neatkarīgi no etniskās piederības. Parasti romu skolēnu vajadzības un saņēmēju skaits noteikts, interpretējot pieejamos datus.⁵²

Pēc IZM pārstāves domām, efektīvākās prakses romu līdzdalības palielināšanai izglītībā ir romu kopienas un pašvaldību speciālistu informēšana par romu izglītības jautājumiem un savlaicīga reaģēšana uz situācijas izvērtējuma konstatētajām problēmām. Tas ietver sadarbību ar izglītības pārvaldes speciālistiem konkrētajā pašvaldībā un šo speciālistu informēšanu par atbalsta pieejamību attiecīgu projektu ietvaros.

Attiecībā uz romu bērniem, kuri mācās izglītības iestādēs pēc speciālās izglītības programmām, IZM pārstāvis informēja, ka izglītības sistēma pakāpeniski tiek mainīta, lai samazinātu bērnu skaitu speciālajā izglītībā. Šo procesu laikā daudzi bērni, tostarp romi, kuri mācās speciālās izglītības programmās, tiks iekļauti vispārizglītojošās skolās, nodrošinot viņiem skolotāju palīgu atbalstu. Ņemot vērā šos būtiskos pasākumus, ir jāveic detalizēta ietekmes analīze par romu bērnu speciālās izglītības programmu pārcelšanu uz vispārizglītojošām skolām, kā arī romu bērnu ievietošanu speciālās izglītības iestādēs, lai novērstu jebkādu nepamatotu romu bērnu ievietošanu speciālās izglītības iestādēs.

Pieaugušo mūžizglītības pasākumu panākumi ir atkarīgi no romu motivācijas piedalīties izglītības programmās (tālmācībā, profesionālā izglītībā), kā arī no informācijas pieejamības par iespējām un konsultatīvā atbalsta.

2.3. Nodarbinātība

Saskaņā ar pētījumu rezultātiem un statistikas datiem romiem ir identificētas šādas problēmas nodarbinātības jomā:

- darba tirgū iesaistīto romu īpatsvars ir trīs reizes mazāks nekā vidēji Latvijas sabiedrībā kopumā;⁵³
- neregistrētā bezdarba līmenis romu iedzīvotāju vidū ir vairākas reizes augstāks par oficiālo bezdarba līmeni, un romu ilgstošo bezdarbnieku līmenis ir ārkārtīgi augsts – 2019.gada beigās 36% no visiem NVA reģistrētajiem romu bezdarbniekiem bija ilgstoši bezdarbnieki, bet 2020.gadā šis rādītājs bija 39,1%;⁵⁴
- zems izglītības līmenis, īpaši analfabētisms, ir viens no galvenajiem šķēršļiem romu piekļuvei darba tirgum un NVA sniegtajiem atbalsta pasākumiem; 91% NVA reģistrēto romu bezdarbnieku bija ar pamatizglītību vai zemāku izglītību.⁵⁵

NRSS ir iekļauti šādi pasākumi, lai uzlabotu romu situāciju nodarbinātības jomā:

- mērķtiecīgas aktivitātes NVA reģistrēto romu bezdarbnieku lasīšanas un rakstīšanas prasmju uzlabošanai (t.i. ar romu nodarbinātības veicināšanu saistītie pasākumi) (NRSS 4.16.pasākums);
- ikgadējas individualizētas karjeras konsultācijas, piemēram, palīdzība izglītības un profesijas izvēlē, pārkvalifikācijā, piemērotu vakanču izvēlē, darba meklēšanā, kā arī pagaidu nodarbinātības pasākumus organizēšana bezdarbniekiem, tai skaitā romiem (NRSS 4.16.pasākums).

NRSS projekta sagatavošanas procesā (pasākumu, finansējuma plānošanas un avotu apzināšanā) tika iesaistīti LM pārstāvji no sociālās politikas plānošanas un attīstības

⁵² No intervijas ar IZM pārstāvi.

⁵³ *Roma in Latvia*. Rīga: Market and opinion Research Agency 'Latvian Facts', 2015, p. 4: https://www.km.gov.lv/sites/km/files/romi_latvija_petijums_eng1.pdf

⁵⁴ NVA sniegtie dati. NRSS, 10, 8.lpp.

⁵⁵ NVA sniegtie dati. NRSS, 10, 8.lpp.

nodaļas, bezdarba samazināšanas politikas un sociālā darba attīstības politikas. Romu NVO, kas piedalījās darba grupā, atbalstīja LM ierosinātās iniciatīvas.⁵⁶

LM ierosinātais romu bezdarba samazināšanas politikas pasākums (4.16. pasākums) ir paredzēts tikai romiem un nav iekļauts nozares politikas ietvarā – Sociālās aizsardzības un darba tirgus politikas pamatnostādņēs 2021.-2027. gadam.

NRSS projekta sagatavošanas darba grupas sēdē ierosinātā NVO "Romu kultūras centrs" iniciatīva, kuras mērķis bija pašvaldībās izveidot romu darba ciematus, LM netika atbalstīta, jo šī prakse nav uzskatāma par sociāli iekļaujošu, bet gan romu segregāciju veicinošu, un tādējādi ES Padomes ieteikuma principi neatbilstošu. Citi pasākumi nodarbinātības jomā, kas tika piedāvāti minētājā darba grupā bez situācijas iepriekšēja izvērtējuma un izpētes, kā arī uz datiem balstīta pamatojuma un argumentācijas, no LM puses netika atbalstīti.

Tika uzsvērts, ka aptauja un kvalitatīvs pētījums ir nepieciešams, lai saprastu vai esošais sociālo dienestu darbs ir efektīvs, un vai romiem ir nodrošināta piekļuve sociālajiem pakalpojumiem.

2.4. Veselības aprūpe

Kā ir norādīts NRSS, ESF projekta "Iekļaujoša darba tirgus un nabadzības risku izpēte un monitorings" ietvaros sagatavotajā 2019.gada ziņojumā "Ikgadējs nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanas rīcībpolitikas izvērtējums" romi ir minēti kā viena no grupām, kas saskaras ar nabadzību un sociālo atstumtību. Eksperti norāda, ka ar veselību saistītā nevienlīdzība ir saistīta ar kultūras atšķirībām, problēmām, kas saistītas ar trūcīgu vai maznodrošinātu personu statusu un analfabētismu.⁵⁷

Galvenais izaicinājums romu pieejā veselības aprūpei ir saistīts ar sociāli nelabvēlīgo romu ģimeņu nepietiekamu piekļuvi veselības aprūpes atbalsta pasākumiem. Zināšanas par seksuālo un reproduktīvo veselību sociāli nelabvēlīgās romu ģimenēs ir ļoti zemā līmenī; sociāli nelabvēlīgās romu ģimenēs trūkst informācijas par HIV un hepatīta ārstēšanas pasākumiem, kā arī narkotiku lietošanas profilakses valsts programmām un citām valsts veselības aprūpes iniciatīvām un projektiem. Ierastie saziņas un informācijas apmaiņas kanāli sociālās atstumtības riskam pakļauto grupu, tostarp romu sasniegšanai, darbojas neefektīvi, tāpēc nepieciešams attīstīt labākus un ilgtspējīgākus komunikācijas kanālus.⁵⁸

Romi kā mērķa grupa ir minēti nozares politikas pamatdokumentā – Sabiedrības veselības pamatnostādņu 2021.-2027.gadam projektā (1.pielikums "Sabiedrības veselības izvērtējums", I nodaļa "Galvenās sabiedrības veselības problēmas", sadaļa "D.Nevienlīdzība veselības jomā")⁵⁹ starp tām iedzīvotāju grupām, kurām ir augsts teritoriālās, nabadzības un sociālās atstumtības risks, kura pakļauta diskriminācijas riskam etniskās piederības dēļ un kuras piekļuve noteiktiem veselības pakalpojumiem ir

⁵⁶ No intervijas ar LM pārstāvi.

⁵⁷ Ziņojums "Ikgadējs nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanas rīcībpolitikas izvērtējums". Rīga: Baltic Institute of Social Sciences, 2019., lpp. 348. Ziņojums ir pieejams latviešu valodā http://petijumi.mk.gov.lv/sites/default/files/title_file/Nabadz_soc_atstumt_mazin_ricibpol_izvertejums_Zinoju_ms.pdf

⁵⁸ Roma in Latvia. Rīga: Market and opinion Research Agency 'Latvian Facts', 2015, p.91.

⁵⁹ Sabiedrības veselības pamatnostādņu 2021.-2027.gadam 6.pielikums "Sabiedrības veselības pamatnostādņu rīcības virzienu uzdevumi" 1.3.6.uzdevums: "Nodrošināt atkarību izplatības mazināšanas un profilakses jomā strādājošo speciālistu (piemēram, psihologu, sabiedrības veselības speciālistu, policistu, bērnu ilgstošās sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūciju un krīžu centru darbinieku, jaunatnes lietu speciālistu, probācijas dienesta un ieslodzījumu vietu darbinieku, ģimenes asistentu, romu mediatoru u.c.). izglītošanu vai apmācību par atkarību izraisošo vielu lietošanas un atkarību izraisošo procesu praktizēšanas profilaksi." Sabiedrības veselības pamatnostādnes 2021.-2027.gadam ir pieejamas latviešu valodā: <https://likumi.lv/ta/id/332751-sabiedribas-veselibas-pamatnostadnes-2021-2027-gadam>

apgrūtināta zemā izglītības līmeņa un nepietiekama sociālā nodrošinājuma, kā arī ekonomiskās situācijas dēļ. Tā ir pirmā reize, kad veselības aprūpes politikas nozares pamatdokumentā romi ir minēti kā viena no mērķa grupām.

NRSS iekļauto romu veselības aprūpes problēmu risinājuma pasākumu mērķis ir nodrošināt romiem labāku piekļuvi vispārējiem veselības aprūpes atbalsta pasākumiem, jo īpaši attīstot dialogu starp medicīnas iestādēm un romu mediatoriem, lai informētu un izglītotu sociāli nelabvēlīgo romu ģimeņu pārstāvjus par jautājumiem, kas saistīti ar seksuālo un reproduktīvo veselību, HIV rehabilitāciju, atkarību izraisošo vielu lietošanas profilaksi un veselības pakalpojumu pieejamību pašvaldībās (NRSS 4.17. pasākums). NRSS ietvaros tika plānota arī romu mediatoru apmācības nodrošināšana. Šie pasākumi ir iekļauti arī Sabiedrības veselības pamatnostādņu 2021.-2027.gadam projektā (NRSS 1.3.6. un 1.4.2. uzdevums).

2.5. Mājoklis, pamatpakalpojumi un vides taisnīgums

LM sagatavotajā ziņojumā "Ikgadējs nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanas rīcībpolitikas izvērtējums" (2019) ir identificētas šādas problēmas: sociāli nelabvēlīgām romu ģimenēm mājokļa pieejamība ir apgrūtināta,⁶⁰ romu ģimeņu mājokļu labiekārtojuma līmenis ir zems – 42,1% romu mājsaimniecībās nav tualetes, 26% nav pieejams ūdensvads un ir pārapdzīvotības problēma.⁶¹ Kā konstatēts Tiesībsarga biroja 2022.gadā veiktajā pētījumā, slikto dzīves apstākļu dēļ liela daļa romu nedzīvo sociālajās mājās/dzīvokļos, ko nodrošina sociālais dienests pašvaldībās, un šis nosacījums var ietekmēt romu ģimeņu piekļuvi sociālajai palīdzībai, t.sk. dažādiem pabalstiem.⁶²

Mājokļu jomā NRSS ir piedāvāti tikai integrētie politikas pasākumi Nacionālās industriālās politikas pamatnostādņu 2021.-2027.gadam ietvaros, kur romi nav minēti kā viena no mērķa grupām. NRSS nav iekļauti mērķtiecīgi pasākumi, kas varētu risināt sociāli nelabvēlīgo romu ģimeņu mājokļu problēmas. Tomēr tiek pieņemts, ka romi varētu gūt labumu no vispārīgajiem atbalsta pasākumiem, kas paredzēti sociāli mazaizsargātām personām minētajās pamatnostādņēs, piemēram, pamatnostādņu 4.1.4.1.uzdevumā "Sociālo mājokļu pieejamība īpaši nelabvēlīgā situācijā esošām personām, t.sk. bāreņiem un bez vecāku gādības palikušajiem bērniem pēc pilngadības sasniegšanas, sekmējot vienlīdzīgas iespējas iesaistīties darba tirgū un uzlabojot profesionālo mobilitāti",⁶³ 4.1.4.2.uzdevumā "Atbalsts ilgtspējīgu, zemu būvniecības un ekspluatācijas izmaksu mājokļiem primāri teritorijās ar jaunu darba vietu potenciālu", "Mājokļa pieejamības uzlabošana maznodrošinātām personām", 4.1.4.3.uzdevumā "Atbalsts privātpersonām mājokļa iegādei vai būvniecībai"⁶⁴ un 4.1.4.4.uzdevumā "Energofektivitātes

⁶⁰ Speciālisti norāda, ka 75% - 80% romu iedzīvotāju Latvijā dzīvo sociāli nelabvēlīgajās ģimenēs. NRSS, 7. lpp.

⁶¹ Ziņojums "Ikgadējs nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanas rīcībpolitikas izvērtējums (t.sk. izvērtējums par nevienlīdzību veselības aprūpē un nevienlīdzību mājokļa pieejamības jomā)". Rīga: Baltic Institute of Social Sciences, 2019., lpp.348.

http://petijumi.mk.gov.lv/sites/default/files/title_file/Nabadz_soc_atstumt_mazin_ricibpol_izvertejums_Zinoju_ms.pdf

⁶² Romu situācija Latvijā. Rīga: Latvijas Republikas tiesībsargs, 2022, 8.lpp

⁶³ NRSS 4.18.pasākumā plānots sniegt atbalstu pašvaldībām to sociālo un pašvaldības īres māju atjaunošanai un būvniecībai, kopā nodrošinot 1800 kvalitatīvu sociālo un pašvaldības īres mājokļu pieejamību, lielāko uzsvāru liekot tieši uz atjaunošanu (1200 mājokļi); skatīt [3.pielikuma "Rīcības virzienu uzdevumi, to izpildes termiņš un atbildīgā/līdzatbildīgā institūcija"](#) 4.1.4.1.punktu. Nacionālās industriālās politikas pamatnostādnes 2021.-2027.gadam pieejamas: <https://likumi.lv/ta/id/321037-par-nacionalas-industrialas-politikas-pamatnostadnem-20212027-qadam>;

⁶⁴ NRSS plāna 4.21. pasākumā "Izstrādāt mehānismu, kas paredz iespēju privātpersonām saņemt grantu mājokļa iegādei vai būvniecībai, kur piešķiramā granta apmērs tiek noteikts pēc bērnu skaita ģimenē", kā arī un 4.22.pasākumā "Sniegt atbalstu privātpersonām (ģimenēm ar bērniem) mājokļu iegādei vai būvniecībai, Mājokļu garantiju programmas ietvaros." Informācija ir pieejama: <https://www.altum.lv/lv/pakalpojumi/iedzivotajiem/majoklu-atbalsta-programma/par-programmu/>

paaugstināšana dzīvojamās ēkās un resursu efektīva izmantošana⁶⁵ paredzētājās aktivitātēs.

Tiesībsarga biroja pārstāve uzskata, ka NRSS pasākumi mājokļu jomā ir definēti pārāk vispārīgi un romiem varētu būt izaicinājums piekļūt plānotajam mājokļa atbalstam, jo nav paredzēti mērķēti pasākumi, lai veicinātu un nodrošinātu romu piekļuvi NRSS minētajām mājokļu atbalsta aktivitātēm. Daudzi romu un NVO pārstāvji apšaubā, ka romi no sociāli nelabvēlīgām ģimenēm praktiski varēs piekļūt NRSS noteiktajiem mājokļa pasākumiem (sociālajiem mājokļiem, mājokļu renovācijas valsts iniciatīvām un dotācijām, energoefektivitātes atbalsta programmām).⁶⁶

2.6. Sociālā aizsardzība

Nav veikti pētījumi vai izpēte, kā arī nav pieejami dati par romu piekļuvi attiecīgajām sociālās aizsardzības sistēmām, kā arī par romu sociālās aizsardzības prasmēm.

Jāuzsver, ka romi kā mērķa grupa ir minēti Sociālās aizsardzības un darba tirgus politikas pamatnostādņēs 2021.-2027.gadam (12.sadaļas "Uz pierādījumiem balstītas politikas veidošana" 1) apakšpunktā) saistībā ar datu vākšanas izaicinājumu:

"nepietiekama informācija par šaurām, specifiskām mērķa grupām, kuras var tikt pakļautas nabadzības riskam un kuru situācijas raksturojumu nav iespējams iegūt no EU-SILC apsekojuma, piemēram, par personām ar invaliditāti (pamatojoties uz pašas personas sniegto veselības stāvokļa novērtējumu) informāciju var iegūt tikai daļēji, bet par tādām specifiskām grupām kā romi, no ielodzījuma vietām atbrīvotās personas, personas ar nepietiekošām, zemām vai darba tirgum neatbilstošām prasmēm u.c. informācija nemaz netiek analizēta."⁶⁷

Sociālās aizsardzības pasākumi NRSS ir vispārīgās politikas pasākumi, un tie nav īpaši uz romiem mērķēti pasākumi. Šie pasākumi ir daļa no pašvaldībās sniegtā sociālo pakalpojumu nodrošinājuma, kas galvenokārt ietver atbalstu no sociālajiem dienestiem, skolām, probācijas dienestiem, bāriņtiesām, kā arī sadarbību ar romu mediatoriem, romu skolotāju palīgiem un romu NVO.⁶⁸ Piemēram, NRSS ietvaros plānota ģimenes asistenta pakalpojuma attīstība pašvaldībās, tai skaitā sociālo prasmju apguves veicināšana romu ģimenēs un romu ģimenes palīgu apmācība, lai veicinātu uzticību starp romu ģimenēm un sociālajiem dienestiem.

2.7. Sociālie pakalpojumi

Kā liecina dati, romi labi informēti par pašvaldības ietvaros sniegtajiem sociālajiem pabalstiem un citu materiālo atbalstu, lai gan bieži vien neizprot to saņemšanas kārtību.⁶⁹

⁶⁵ NRSS 4.23.pasākumā plānots paaugstināt dzīvojamo ēku energoefektivitāti un resursu efektīvu izmantošanu, tai skaitā sniedzot atbalstu programmas „Daudzdzīvokļu māju renovācija” un „Privātmāju energoefektivitāte” ietvaros. Informācija ir pieejama: <https://www.altum.lv/lv/pakalpojumi/maju-energoefektivitate-1/daudzdzivoklu-maju-energoefektivitate-pamatinformacija/dzivoklu-maju-renovacija/> un https://www.altum.lv/lv/pakalpojumi/iedzivotajiem/privatmaju-energoefektivitate/privatmaju-energoefektivitate/?allow_cookies=1

⁶⁶ NVO "Sabiedrības integrācijas biedrība ALTERNATIVAS" (Talsu novads), NVO "Romu kultūras centrs", ārvalstu organizācija "Starptautiskā Romu Apvienība", NVO "Latvijas sieviešu NVO sadarbības tīkls Latvijā".

⁶⁷ Sociālās aizsardzības un darba tirgus politikas pamatnostādnes 2021.-2027.gadam ir pieejamas latviešu valodā: <https://likumi.lv/ta/id/325828-par-socialas-aizsardzibas-un-darba-tirgus-politikas-pamatnostadnem-20212027-gadam>

⁶⁸ Latvijas sociālās drošības/aizsardzības sistēma ietver sociālās apdrošināšanas sistēmu, sociālos pabalstus, kā arī sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības sistēmu.

⁶⁹ Roma in Latvia. Rīga: Market and opinion Research Agency 'Latvian Facts', 2015, p.3.

2015.gada dati liecina, ka 67,4% romu mājsaimniecību pēdējo 12 mēnešu laikā ir saņēmušas dažādus sociālos pabalstus vai cita veida finansiālu atbalstu.⁷⁰

Vēl viena problēma saistībā ar romu piekļuvi sociālajiem pabalstiem ir saistīta ar to, ka daudzi romi ar zemu izglītības līmeni reģistrējas NVA kā bezdarbnieki, lai iegūtu trūcīgas vai ekonomiski nelabvēlīgas personas statusu un saņemtu sociālo palīdzību un pabalstus, bet neuzsāktu oficiālu darbu.⁷¹

NRSS ir iekļauti šādi pasākumi, lai veicinātu romu piekļuvi sociālajiem pakalpojumiem un sociālā darba attīstību:

- romu kopienas pārstāvju iesaiste ģimenes asistenta pakalpojumu nodrošināšanā pašvaldībās; apmācības, lai romu kopienas pārstāvjiem attīstītu ģimenes asistenta prasmes (īpaši romu mediatoru) un sociālās prasmes (romu ģimenēm); uzticības un dialoga veicināšana starp romu ģimenēm un sociālajiem dienestiem; romu vecāku piekļuves uzlabošana sociālajiem pabalstiem un pakalpojumiem; sociāli nelabvēlīgo romu ģimeņu situācijas monitorings (NRSS 4.9.pasākums);⁷²
- Latvijas romu platformas projekta ietvaros tiks īstenotas vismaz četras izpratnes veidošanas un motivācijas celšanas aktivitātes saistībā ar romu mērķa grupas iesaisti sociālā atbalsta programmās (NRSS 4.1.pasākums);
- ESF specifiskā atbalsta mērķa "Palielināt diskriminācijas riskiem pakļauto personu integrāciju sabiedrībā un darba tirgū" atbalsta aktivitātes ietvaros plānots īstenot pasākumus romu sociālās iekļaušanas veicināšanai, informētības veicināšanai par tiesību aizstāvību, palīdzot viņiem iesaistīties izglītībā un iegūt kvalifikāciju vai darbu. Minētie pasākumi tiek iekļauti NRSS, taču tie nav īpaši mērķēti uz romiem (NRSS 4.8.pasākums).

Ikgadēja nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanas rīcībpolitikas izvērtējuma ietvaros 2017.gadā⁷³ un 2019.gadā⁷⁴ tika veikta kvalitatīvā aptauja par romu piekļuvi atbalsta pasākumiem, pakalpojumiem un informācijai. LM rīcībā ir dati par to, cik romu saņem sociālos pabalstus, taču trūkst datu par to romu skaitu, kuriem nepieciešami konkrēti sociālie pakalpojumi un atbalsta aktivitātes.⁷⁵ Romu pārstāvju atgriezeniskā saite ir ļoti svarīga, lai izprastu romu patieso situāciju, piemēram, apstākļus un iemeslus, kāpēc romi saskaras ar šķēršļiem, lai piekļūtu sociālajiem pakalpojumiem un informācijai. Ir svarīgi atrast piemērotas metodes informācijas vākšanai un informācijas izplatīšanai romu aktīvistiem (romu mediatoriem, NVO pārstāvjiem, kopienu vadītājiem), kuri varētu sniegt informāciju saprotāmā valodā sociāli nelabvēlīgām romu ģimenēm.

2.8. Bērnu aizsardzība

Nav veikti pētījumi vai izpēte, kā arī nav pieejami dati par romu bērnu aizsardzības jautājumiem. NRSS bērnu aizsardzības pasākumi ir minēti kā vispārīgās politika pasākumi un tie nav mērķēti uz romu bērniem un romu ģimenēm, neskatoties uz to, ka tas ir ieteikts ES Padomes ieteikumā. Šie pasākumi ir daļa no pašvaldību sniegtajiem sociālajiem

⁷⁰ Roma in Latvia. Rīga: Market and opinion Research Agency 'Latvian Facts', 2015, p.22.

⁷¹ Roma in Latvia. Rīga: Market and opinion Research Agency 'Latvian Facts', 2015, pp.5-6.

⁷² Šis pasākums tiks īstenots Sociālās aizsardzības un darba tirgus politikas pamatnostādņu 2021.-2027.gadam 2.6.3.uzdevuma ietvaros.

⁷³ Ziņojums "Motivācijas paaugstināšanas un atbalsta pakalpojumu potenciālās mērķa grupas profilēšana un vajadzību izpēte". Rīga: Baltic Institute of Social Sciences, 2017.

⁷⁴ Ziņojums "Ikgadējs nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanas rīcībpolitikas izvērtējums". Rīga: Baltic Institute of Social Sciences, 2019., 348.lpp. Ziņojums ir pieejams latviešu valodā: http://petijumi.mk.gov.lv/sites/default/files/title_file/Nabadz_soc_atstumt_mazin_ricibpol_izvertejums_Zinoju_ms.pdf

⁷⁵ No intervijas ar LM pārstāvi.

pakalpojumiem, kas galvenokārt ietver atbalstu no sociālajiem dienestiem, skolām, probācijas dienestiem, bāriņtiesām un sadarbību ar romu mediatoriem, skolotāju palīgiem un romu NVO. Piemēram, NRSS ir plānots attīstīt romu ģimenes asistenta pakalpojuma sniegšanu, kā arī romu mediācijas un skolotāju palīgu praksi pašvaldībās, kurās ir salīdzinoši liels romu iedzīvotāju īpatsvars.

Īpaša uzmanība bērnu aizsardzības nodrošināšanai pievērsta Tiesībsarga biroja veiktajā pētījumā, kas liecina, ka romu skolotāju palīgi veicina sadarbību ar romu bērnu vecākiem (vecāku uzticība palielinās, kad iestādē strādā romu pārstāvis) un nodrošina palīdzību bērniem, kuriem ir grūtības ar latviešu valodas prasmēm.⁷⁶ Papildus vairākās pašvaldībās (Daugavpils valstspilsētas pašvaldībā, Jelgavas valstspilsētas pašvaldībā, Ventpils valstspilsētas pašvaldībā) tiek īstenoti īpaši atbalsta pasākumi romu bērnu labākas piekļuves veicināšanai formālajai un neformālajai izglītībai. Romu mediatoriem ir ciešs dialogs ar sociāli nelabvēlīgām romu ģimenēm, skolām un sociālajiem dienestiem, un tiem ir nozīmīga loma romu bērnu aizsardzības pasākumu nodrošināšanā. Tāpēc ir svarīgi, ka NRSS ietvaros plāno sniegt atbalstu romu mediācijas prakses attīstībai pašvaldībās.

2.9. Izpratnes veicināšana par romu mākslu, kultūru un vēsturi

Kā ir minēts šī ziņojuma 2.1.sadaļā, gandrīz 45% sabiedrības pārstāvju attieksme pret romiem ir balstīta uz stereotipiem un aizspriedumiem, kas var būt par pamatu neiecietības, naida runas un antičigānisma izpausmēm. Viens no šīs situācijas iemesliem ir zināšanu un informācijas trūkums Latvijas sabiedrībā par romu kultūru un vēsturi, jo īpaši par romu genocīdu un viņu sociālekonomisko situāciju, kā arī par sekām no šādas nevienlīdzīgas attieksmes.

Turklāt Latvijas romi jau kopš 16. gadsimta ir daļa no Latvijas kultūrtelpas, 98% no viņiem ir Latvijas pilsonība, un, kā oficiāli atzītai nacionālajai minoritātei, tai ir dziļas saknes ar latviešu tradīcijām, vērtībām, valodu un reliģiskajiem uzskatiem. Bet ir jāņem vērā, ka Latvijas romiem nav savas izcelsmes valsts un tikai Latvija ir atbildīga par atbalsta sniegšanu Latvijas romu kultūras mantojuma saglabāšanai un tās kultūras attīstības veicināšanai.

NRSS ietver šādus pasākumus par romu mākslu, kultūru un vēsturi un negatīvo stereotipu un antičigānisma apkarošānu un iecietības veicināšanu pret romiem:

- NVO "Romu kultūras centrs" plāno īstenot informatīvās aktivitātes par romu vēsturi, kultūru un identitāti, t.sk. romu radio apraides nodrošināšanu, pasākumu organizēšanu sociālajos tīklos un antičigānisma kampaņas (NRSS 4.30.pasākums);
- Romu vēstures un mākslas muzeja ekspozīcijas paplašināšanu (materiālu digitalizāciju; lekciju audioierakstu pieejamības nodrošināšanu dažādās valodās) un ikgadējā Starptautiskā romu kultūras festivāla organizēšanu (NRSS 4.29. un 4.31.pasākums);
- Otrā pasaules kara romu genocīda upuru piemiņas pasākumus (NRSS 4.2.pasākums).

NVO "Romu kultūras centrs" galvenokārt ir iesaistīts tādu NRSS pasākumu īstenošanā, lai veicinātu sabiedrības izpratni par romu mākslu, kultūru un vēsturi. Daži romu NVO pārstāvji, kas darbojas vietējā līmenī, bet nav tieši iesaistīti NRSS pasākumu īstenošanā, uzskata šo situāciju par nelīdzsvarotu, necaurspīdīgu un neskaidru.⁷⁷

Kā iesaka romu mediatori no Ventpils valstspilsētas pašvaldības un Balvu novada pašvaldības, romu kultūras attīstības aktivitātes regulāri jāorganizē ne tikai Rīgā, bet arī reģionālajā un vietējā līmenī, jo ievērojama romu kopienu daļa dzīvo tieši reģionos un vairākās pašvaldībās sabiedrības vidū pastāv aizspriedumi par romiem. Vietējo romu NVO pārstāvji un aktīvisti būtu jāaicina piedalīties Latvijas romu kultūras pasākumos – piemēram, Starptautiskajā romu kultūras festivālā, sabiedrības informēšanas pasākumos

⁷⁶ Romu situācija Latvijā. Rīga: Latvijas Republikas tiesībsargs, 2022, 9.lpp

⁷⁷ NVO "Sabiedrības integrācijas biedrība ALTERNATIVAS" (Talsu novads).

par romu vēsturi, kultūru un identitāti, kā arī Otrā pasaules kara romu genocīda upuru piemiņas pasākumos, ko organizē NVO "Romu kultūras centrs".⁷⁸

⁷⁸ No intervijas ar romu mediatoriem no Ventpils valstspilsētas pašvaldības un Balvu novada pašvaldības.

3. SAGAIĀMĀ EFEKTIVITĀTE

3.1. Saistītās nacionālās politikas un Eiropas politikas saskaņotība

NRSS ietver pasākumus no nozaru politikas pamatjomām, piemēram, izglītības, labklājības, mājokļu un veselības politikas, un šie pasākumi ir sasaistīti ar minēto nozaru politikas pamatnostādņiem. NRSS pasākumu īstenošana ir cieši saistīta ar Nacionālajā attīstības plānā 2021.-2027.gadam noteiktajiem mērķiem un uzdevumiem, lai gan romi tajā nav minēti kā mērķa grupa.

Saliedētas un pilsoniski aktīvas sabiedrības attīstības pamatnostādņu 2021.-2027.gadam 1.pielikuma "Detalizēts situācijas apraksts" 2.sadaļā "Sasniegtais nacionālās identitātes jomā" minēts, ka nacionālais romu iekļaušanas politikas ietvars ir noteikts 2021.-2027. gada plānošanas perioda ES fondu noteikto priekšnoteikumu vidū, saistībā ar specifisko atbalsta mērķi "4.1. Veicināt trešo valstu valstspiederīgo un atstumto kopienu, piemēram, romu". Sadarbībā ar visām ieinteresētajām pusēm un līdzatbildīgajām institūcijām, tajā skaitā LM, IZM, EM un VM, ir plānots izstrādāt NRSS, lai noteiktu romu atbalsta pasākumus pamatjomās (izglītība, nodarbinātība, veselības un sociālie pakalpojumi un mājokļi), kā tas ir noteikts ES Padomes ieteikumā.⁷⁹

Apakšsadaļā "Turpmākie izaicinājumi pilsoniskās sabiedrības attīstības jomā" apgalvots, ka romi ir viena no sabiedrības grupām ar zemu līdzdalības un pilsoniskās līdzdalības līmeni. Lai īstenotu vienu no ES Padomes ieteikuma konkrētajiem mērķiem "veicināt līdzdalību, nodrošinot sadarbības mehānismus un veidojot uzticēšanos", nākamajā plānošanas periodā (2021.-2027. gadam) ir nepieciešama labāka koordinācija starp visām ieinteresētajām pusēm, iesaistot NVO kā līdzvērtīgus partnerus pilsoniskajā dialogā un nozaru politiku izstrādē un īstenošanā.⁸⁰

NRSS pasākumi tiks īstenoti šādu nozaru politikas pamatnostādņu ietvaros:

- izglītības jomā IZM koordinēto Izglītības attīstības pamatnostādņu 2021.-2027.gadam ietvaros;⁸¹
- nodarbinātības un sociālās drošības jomā LM koordinēto Sociālās aizsardzības un darba tirgus politikas pamatnostādņu 2021.-2027.gadam ietvaros;⁸²
- mājokļu jomā EM koordinēto Nacionālās industriālās politikas pamatnostādņu 2021.-2027.gadam ietvaros;⁸³
- pilsoniskās sabiedrības un kultūras attīstības jomā KM koordinēto Saliedētas un pilsoniski aktīvas sabiedrības attīstības pamatnostādņu 2021.-2027.gadam ietvaros;⁸⁴
- veselības jomā VM koordinēto Sabiedrības veselības pamatnostādņu 2021.-2027.gadam ietvaros.⁸⁵

⁷⁹ Saliedētas un pilsoniski aktīvas sabiedrības attīstības pamatnostādnes 2021.-2027.gadam ir pieejamas latviešu valodā <https://likumi.lv/ta/id/320841-par-saliedetas-un-pilsoniski-aktivas-sabiedribas-attistibas-pamatnostadnem-2021-2027-gadam>

⁸⁰ Saliedētas un pilsoniski aktīvas sabiedrības attīstības pamatnostādņu 2021.-2027.gadam 1.pielikuma apakšsadaļā "Turpmākie izaicinājumi pilsoniskās sabiedrības attīstības jomā".

⁸¹ Romu skolēni kā viena no augstajām prioritātēm minēti Izglītības attīstības pamatnostādņēs 2021.-2027.gadam (3.1.1.uzdevums).

⁸² Romi kā mērķa grupa ir minēti Sociālās aizsardzības un darba tirgus politikas pamatnostādņēs 2021.-2027.gadam (12.1. sadaļa "Uz pierādījumiem balstīta politikas veidošana") saistībā ar datu vākšanas izaicinājumu.

⁸³ Nacionālās industriālās politikas pamatnostādņēs 2021.-2027.gadam romi kā mērķa grupa nav minēti.

⁸⁴ Saliedētas un pilsoniski aktīvas sabiedrības attīstības pamatnostādņēs 2021.-2027.gadam romi ir minēti kā viena no mazākumtautībām, kurai ir tiesības saglabāt un attīstīt savu valodu, etnisko un kultūras identitāti, kas noteiktas Latvijas Republikas Satversmē (114. pants).

⁸⁵ Romi kā mērķa grupa nav minēti Sabiedrības veselības pamatnostādņēs 2021.-2027.gadam.

NRSS nav tiešas saiknes ar Latvijas Nacionālo atveseļošanas un noturības plānu (NANP).⁸⁶ NANP plānoti pasākumi specifiska atbalsta sniegšanai sociāli mazaizsargāto grupu iekļaušanai un nabadzības mazināšanai, kā arī ilgstoša bezdarba riska samazināšanai. Tomēr tas fakts, ka NANP nav identificēti romi kā viena no sociāli nelabvēlīgajām grupām,⁸⁷ nenozīmē, ka romi provizoriski nevarētu saņemt labumu no NANP pasākumiem, piemēram, kā personas ar zemu izglītības līmeni vai nepietiekamu izglītības līmeni darba tirgū, vai kā sociālās atstumtības riskam pakļautās personas. Galvenais izaicinājums ir tas, kā nodrošināt, lai romi no sociāli nelabvēlīgām ģimenēm varētu piekļūt pie NANP ietvaros plānotā atbalsta un pakalpojumiem.

Pašvaldību vietējā līmeņa attīstības plānos vai ilgtspējīgas attīstības stratēģijās romi nav identificēti kā īpaša mērķgrupa. Turklāt NRSS nav iekļauta nodaļa par sadarbību ar pašvaldībām un to iesaisti NRSS ieviešanā.⁸⁸

3.2. Atbildība par NRSS koordināciju un uzraudzību

Lai efektīvi īstenotu NRSS, ir svarīga visu ieinteresēto pušu savstarpēji koordinēta rīcība. KM kā NRKP ir atbildīga par NRSS ieviešanas koordinēšanu, bet NRSS ieviešanās līdzatbildīgās institūcijas ir IZM, LM, VM, EM, kā arī daļēji Tiesībsarga birojs un SIF. Šīs politikas koordinācija ir horizontālā, un tas, ka romi kā viena no mērķa grupām ir iekļauti galvenajās nozaru politikās, ir pozitīvs solis ceļā uz integrējošu pieeju romu politikas veidošanā. Turklāt tas parāda, ka atbildība par romu iekļaušanas un līdzdalības veicināšanu ir dalīta starp visām valdības ieinteresētajām pusēm (nozaru ministrijām), ne tikai KM. Tāpēc NRSS galvenais izaicinājums ir nodrošināt līdzsvarotu sadarbību starp NRKP, līdzatbildīgajām ministrijām, pašvaldībām un romu kopienām, lai uzlabotu romu situāciju visās galvenajās jomās.

NRKP ir daļa no KM struktūras un tā darbību nodrošina viena KM amatpersona, kas institucionāli ir pakļauta KM darbības kārtībai, iekšējiem noteikumiem un prioritātēm. Visi NRKP darbam nepieciešamie līdzekļi tiek nodrošināti no KM budžeta. NRKP nav veidota kā atsevišķa struktūrvienība; šis struktūrvienības pārstāvis, papildus romu politikas koordinācijas jautājumiem, veic uzdevumus arī citās politikas jomās. Pēc KM nostājas, ņemot vērā situāciju Latvijā, esoša NRKP kapacitāte un darba slodze ir pietiekama.⁸⁹

Papildus ir jānorāda, ka projekta „Latvijas romu platforma” ietvaros ir nodarbināts romu projekta asistents. Šī persona arī daļēji strādā pie NRKP kompetencē esošajiem jautājumiem, piemēram, vecina sadarbību un dialogu ar romu mērķa grupas pārstāvjiem (romu mediatoriem, jauniešiem u.c.).

Tiesībsarga birojs sagaida, ka KM kā NRKP regulāri pieprasīs informāciju par NRSS ieviešanu no līdzatbildīgajām nozaru politikas ministrijām, un, pamatojoties uz šīs informācijas, izstrādās NRSS īstenošanas ziņojumu.⁹⁰ Tiesībsarga biroja pārstāvis uzskata, ka dialogs un koordinācija starp Tiesībsarga biroju un KM ir pietiekami efektīva. Uzaicinājums Tiesībsarga birojam pārstāvim piedalīties NRSS plāna sagatavošanas darba grupā ir pozitīvs solis ceļā uz savstarpējās sadarbības uzlabošanu.

⁸⁶ Eiropas Savienības Atveseļošanas un noturības mehānisma plāns pieejams latviešu valodā https://www.esfondi.lv/upload/anm/01_anm_plans_04062021.pdf

⁸⁷ NANP ir konstatētas šādas grupas - personas ar garīga rakstura traucējumiem, seniori ar funkcionāliem traucējumiem un personas ar invaliditāti.

⁸⁸ No intervijas ar NVO “Latvijas sievietes NVO sadarbības tīkls Latvijā” pārstāvi.

⁸⁹ Pēc KM (NRKP) sniegtās informācijas, īpaša situācija Latvijā ir skaidrojama kā vairāku faktoru kopums, kā, piemēram, mazā romu kopiena Latvijā; to, ka Latvijā nav ceļotāju (*travellers*); romu iekļaušanas politika Latvijā ir horizontāla – t.i., par katru jomu (izglītības, nodarbinātības, veselības aprūpes jomu) ir atbildīga attiecīgās nozares ministrija. Ņemot vērā šos apstākļus NRKP kapacitāte ir pietiekama, lai nodrošinātu politikas plānošanas dokumentu sagatavošanu, to ieviešanas uzraudzību un ziņojumu sagatavošanu par romu iekļaušanas politikas īstenošanas progresu, kā arī nodrošinātu Latvijas romu Platformas projekta īstenošanu.

⁹⁰ No intervijas ar Tiesībsarga biroja pārstāvi.

Citu valsts institūciju pārstāvji arī atzinīgi novērtēja koordinācijas darbu un sadarbību ar KM (NRKP), īpaši iniciatīvu izveidot NRSS plāna sagatavošanas darba grupu.⁹¹

Turklāt respondenti uzsvēra dialoga un konsultāciju attīstības nozīmi un turpmāku romu iesaistīšanu konsultatīvajos mehānismos, komitejās un citās lēmumu pieņemšanas platformās valsts, kā arī reģionālā un vietējā līmenī.⁹²

Ir svarīgi nodrošināt konsultācijas ar romu pilsonisko sabiedrību, lai izstrādātu attiecīgu politiku pamatjomās, kā arī nodrošinātu un veiktu romu izpratnes līmeņa celšanu, lai viņi būtu labāk informēti par lēmumu pieņemšanas procesu, politikas plānošanu, kā arī par valsts budžeta un ES struktūrfondu finansējuma plānošanu.

3.3. Plāna kvalitāte

NRSS ietver pasākumus politikas pamatjomās, piemēram, izglītības, labklājības, mājokļu un veselības politikas jomās, kā tas ir ieteikts ES Padomes ieteikumā, un, šie pasākumi ir sasaistīti ar šo nozaru politikas pamatnostādņēm vai ir daļa no citiem nozaru politikas plānošanas dokumentiem.⁹³ NRKP uzskatā, lai sasniegtu NRSS uzstādītus mērķus un uzdevumus, un padarītu to īstenošanu efektīvāku, būtu jāattīsta romu līdztiesības, iekļaušanas un līdzdalības jautājumi horizontāli, saskaņā ar katras atbildīgās pamatpolitikas nozaru ministrijas un iestādes kompetenci.⁹⁴

Situācijas apraksts un izvērtējums NRSS ir balstīts nacionālā un starptautiskā romu situācijas izpētē,⁹⁵ kā arī uz iedzīvotāju attieksmes pret dažādām sabiedrības grupām, tostarp romiem, aptauju rezultātiem.⁹⁶ NRSS atspoguļotie sagaidāmie īstenošanas novērtējuma rezultāti ir balstīti uz oficiālajiem statistikas datiem, pētījumiem un situācijas analizēm, ko sniedz atbildīgā ministrija (iestāde) par katru pamatjomu. Lai novērtētu NRSS īstenošanas progresu, NRSS ir noteikti konkrēti politikas rezultāti un iznākuma rādītāji, kas ir balstīti uz veikto novērtējumu rezultātiem katrā pamatjomā – pilsoniskās sabiedrības, izglītības, nodarbinātības, veselības aprūpes, sociālo pakalpojumu, mājokļu u.c. jomā.⁹⁷

⁹¹ No intervijas ar IZM un LM pārstāvjiem.

⁹² No intervijas ar IZM un LM pārstāvjiem, Ventspils romu mediatoru, NVO "Romu kultūras centrs" un ārvalstu organizācija "Starptautiskā Romu Apvienība" pārstāvjiem.

⁹³ Saliedētas un pilsoniski aktīvas sabiedrības attīstības pamatnostādnes 2021.-2027.gadam, Izglītības attīstības pamatnostādnes 2021.-2027.gadam, Sociālās aizsardzības un darba tirgus politikas pamatnostādnes 2021.-2027.gadam, Sabiedrības veselības pamatnostādnes 2021.-2027.gadam, Nacionālās industriālās politikas pamatnostādnes 2021.-2027.gadam.

⁹⁴ No intervijas ar KM (NRKP) pārstāvi.

⁹⁵ Roma in Latvia. Rīga: Market and opinion Research Agency "Latvian Facts", 2015. Pētījums pieejams angļu un latviešu valodā: https://www.km.gov.lv/sites/km/files/romi_latvija_petijums_eng1.pdf; https://www.km.gov.lv/sites/km/files/romi_latvija_petijums_lv1.pdf

Ziņojums "Motivācijas paaugstināšanas un atbalsta pakalpojumu potenciālās mērķa grupas profilēšana un vajadzību izpēte". Rīga: Baltic Institute of Social Sciences, 2017.

⁹⁶ Aptauja par iedzīvotāju viedokli par etniskajām attiecībām Latvijā. Rīga: SKDS, 2019. Aptauja pieejama: <https://www.sif.gov.lv/lv/media/142/download>; M.Kaprāns, I.Mieriņa, A.Saulītis. *Starpkultūru stereotipi un aizspriedumi Latvijā*. Rīga: Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts, 2021. Aptauja pieejama: https://www.integration.lv/uploads/files/informativie-materiali/lu_petijums_sapc.pdf

⁹⁷ Saskaņā ar NRKP sniegto informāciju šie novērtējumi ir: *Aptauja par iedzīvotāju viedokli par etniskajām attiecībām Latvijā*. Rīga: SKDS, 2019.; M.Kaprāns, I.Mieriņa, A.Saulītis. *Starpkultūru stereotipi un aizspriedumi Latvijā*. Rīga: Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts, 2021.; *Eurobarometer survey on discrimination in the European Union*, 2019.; Roma in Latvia. Rīga: Market and opinion Research Agency "Latvian Facts", 2015; *Sabiedrības saliedētības politikas ekspertu grupas ziņojums*. Rīga: Latvijas Republikas valsts prezidenta kanceleja, 2016: <https://www.president.lv/lv/media/5066/download>; *Ziņojums "Ikgadējs nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanas rīcībpolitikas izvērtējums"*. Rīga: Baltic Institute of Social Sciences, 2019.; *Ziņojums "Motivācijas paaugstināšanas un atbalsta pakalpojumu potenciālās mērķa grupas profilēšana un vajadzību izpēte"*. Rīga: Baltic Institute of Social Sciences, 2017: <https://www.izm.gov.lv/lv/izglitiba>; NVA dati par romu bezdarbniekiem <http://www.nva.gov.lv/index.php?cid=433&mid=610>

3.4. Finansējums

Gandrīz visi NRSS pasākumi ir saistīti ar konkrētiem finansējuma avotiem, savukārt tiem, kuriem finansējuma avots nav noteikts, ir paredzēta noteikta kārtība, kā šādu finansējumu pieprasīt no valsts budžeta. NRKP paredz, ka, ņemot vērā to, ka gandrīz visi NRSS pasākumi ir iekļauti arī citos nozaru politikas plānošanas dokumentos un šajos dokumentos ir noteikti konkrēti finansējuma avoti, nav šķēršļu NRSS pasākumu īstenošanai.⁹⁸

Ir paredzēts, ka NRSS iekļautie pasākumi tiks finansēti no valsts un pašvaldību budžeta līdzekļiem, ES finanšu instrumentu līdzekļiem, kā arī privāto iniciatīvu ietvaros.⁹⁹ Finansējums NRSS pasākumu īstenošanai tiks piešķirts "Latvijas normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā atkarībā no konkrētā finansējuma avota".¹⁰⁰

NRKP konstatēja, ka problēma var rasties ar to NRSS pasākumu īstenošanu, kuru finansējums nav ietverts Nacionālajā Attīstības plānā 2021.-2027.gadam indikatīvajā investīciju projektu kopumā un likumā „Par vidēja termiņa budžeta ietvaru 2022., 2023. un 2024.gadam”. Šos pasākumus varēs īstenot, ja, sagatavojot valsts budžetu, tiek atbalstīti atbildīgo nozaru ministriju iesniegtie prioritāro pasākumu pieteikumi.¹⁰¹

Daudziem romu pārstāvjiem nodaļa par NRSS īstenošanas finansēšanu ir pārāk grūti saprotama.¹⁰² Viņi norāda, ka romu NVO nav iesaistījušās valsts finansējuma vai ES struktūrfondu plānošanas procesā, kā arī netika informētas par iespēju piedalīties šajā procesā, lai risinātu romu vajadzības un galvenās problēmas. NRKP nav noteicis konkrētas aktivitātes romu iesaistīšanai ES struktūrfondu plānošanas procesā nacionālā līmenī; NRKP norādīja, ka par šādu iesaistīšanu ir atbildīga FM,¹⁰³ informācija par NRKP sadarbību ar FM romu NVO pārstāvju iesaistīšanai ES struktūrfondu plānošanā nav atspoguļota NRSS dokumentā.

3.5. Uzraudzība un izvērtējums

Saskaņā ar NRKP sniegto informāciju, NRSS īstenošanas sasniegtā progresa izvērtējums tiks veikts saskaņā ar Ministru kabineta 2014.gada 2.decembra noteikumiem Nr.737 "Attīstības plānošanas dokumentu izstrādes un ietekmes izvērtēšanas noteikumi" un KM budžeta ietvaros.¹⁰⁴

Daudzas iesaistītas puses norādīja, ka NRSS nav speciālas nodaļas par plāna īstenošanas laikā sasniegtā progresa izvērtēšanu un uzraudzības institucionālo mehānismu, un nav skaidrojošas informācijas kā tiks nodrošināta NRSS īstenošanas uzraudzība.¹⁰⁵ Starp plāna pasākumiem ir atspoguļotas aktivitātes saistībā ar NRSS uzraudzību (piemēram, pētījums par romu situāciju Latvijā, sabiedriskās domas aptauja par Latvijas iedzīvotāju zināšanām, prasmēm un attieksmi, pretdiskriminācijas un iecietības veicināšanas jomā, novērtējums

⁹⁸ NRKP sniegtā informācija.

⁹⁹ Detalizēta informācija par plānotajiem finanšu līdzekļiem konkrēto pasākumu īstenošanai pieejama NRSS 5.nodaļā "Ietekmes novērtējums uz valsts un pašvaldību budžetu".

¹⁰⁰ NRKP sniegtā informācija.

¹⁰¹ Pamatojoties uz NRKP sniegto informāciju, ir šādi pasākumi: NRSS 4.9.pasākums "Ģimenes asistenta pakalpojuma iedzīvināšana un attīstība pašvaldībās", NRSS 4.16.pasākums "Romu nodarbinātības veicināšana" 4.21.pasākums "Atbalsts privātpersonām saņemt grantu mājokļa iegādei vai būvniecībai" un NRSS 4.31.pasākums „Starptautiskā Romu kultūras festivāla norise”.

¹⁰² NVO "Sabiedrības integrācijas biedrība ALTERNATIVAS" (Talsu novads), NVO "Romu kultūras centrs" un ārvalstu organizācija "Starptautiskā Romu Apvienība" pārstāvjiem.

¹⁰³ Rakstiskus priekšlikumus un komentārus par ES struktūrfondu darbības programmām 2021.-2027.gadam sabiedrībai bija iespējams sniegt (t.sk. NVO) FM oficiālās sabiedriskās apspriešanas procesā: <https://www.esfondi.lv/sabiedrības-lidzdalība>. Darbības programmas: <https://www.esfondi.lv/planosana-1>.

¹⁰⁴ NRKP sniegtā informācija.

¹⁰⁵ Piemēram, IZM, LM, romu un ne-romu NVO pārstāvji.

par romu situāciju Latvijā; romu skolēnu izglītības monitorings vispārējās izglītības programmās), bet tie ir izklaidēti NRSS tekstā.

Viens no romu NVO priekšlikumiem NRKP bija aicināt neatkarīgu ekspertu izvērtēt NRSS pasākumu īstenošanas rezultātus un sasniegto progresu, sagatavojot ziņojumu to izskatīšanai un apspriešanai Romu konsultatīvajai padomei.¹⁰⁶

Kas attiecas uz sasniegto NRSS progresu, kā arī romu situācijas uzraudzību, 2023.gadā tiks veikts pētījums par romu situāciju Latvijā (NRSS 7.1. pasākums) un tiks pilnveidota NRSS monitoringa sistēma projekta "Latvijas romu platforma VI" ietvaros.¹⁰⁷ Saskaņā ar NRKP sniegto informāciju, KM plāno organizēt konsultācijas ar Centrālo statistikas pārvaldi, lai apzinātu un apkopotu datus labākai romu situācijas apzināšanai, kā arī, lai veiktu efektīvu NRSS īstenošanas izvērtējumu. Taču šāda iniciatīva nav iekļauta NRSS plānoto pasākumu kopumā.

Turklāt Tiesībsarga birojs 2021./2022.gadā veica pētījumu par romu cilvēktiesību situāciju, īpaši vietējā līmenī. Pētījums un ieteikumi tika nosūtīti Saeimai, valdībai (tostarp NRKP) un pašvaldībām, lai attīstītu labāku romu līdzdalību vietējā līmenī, ņemot vērā ietvertās rekomendācijas.¹⁰⁸

Lai gan ir nepieciešams precīzi izvērtēt un noskaidrot kādu tieši labumu romi iegūs no NRSS īstenošanas, valsts un pašvaldību iestādēs politikas pamatjomās ir pieejami ierobežoti etniskie dati, t.sk. par romiem. Tādās jomās kā mājoklis, veselība, pilsoniskās sabiedrības attīstība, tiek izmantota integrētā pieeja, un par izaicinājumu būs izvērtēt kādu labumu romi praktiski iegūs no NRSS plānoto pasākumu īstenošanas. Daudzas intervētās ieinteresētās personas norādīja uz to, ka ir svarīgi savākt papildu datus pamatjomās, izmantojot kvalitatīvu metodi.¹⁰⁹

Vienas ne-romu NVO pārstāvis norādīja, ka NRSS identificētie rezultatīvie rādītāji ir neskaidri, un, izmantojot NRSS noteiktus pasākumus, šos rādītājus būs grūti sasniegt.¹¹⁰ Turklāt NRSS nav iekļauta atsauce uz ESPA rezultātu un procesa rādītājiem.

3.6. Paredzamās efektivitātes un ilgtspējības novērtējums

Pamatojoties uz visu ziņojuma izstrādes periodā savāktu informāciju, NRSS ir potenciāls, lai tajā izvirzīti mērķi tiktu sasniegti, un tās reāli palīdzētu atrisināt galvenās problēmas, ar kurām saskaras romi. Konkrēti, vairāki respondenti uzskata, ka NRSS ir izstrādāts kā līdzsvarots un daudzu jomu aptverošs politikas dokuments, kas ietver mērķtiecīgus un integrētus pasākumus dažādās politikas pamatjomās, lai uzlabotu romu situāciju Latvijā;¹¹¹ lielākā daļa galveno romu vajadzību (darba iespējas, izglītība, Tiesībsarga iesaiste) tiek atspoguļotas NRSS. Tomēr nosacījums, lai panāktu taustāmu progresu un ilgtspējīgu romu politikas veidošanas attīstību, ir tas, ka NRSS noteiktie mērķtiecīgie pasākumi tiek īstenoti ar romu NVO un aktīvistu starpniecību un ciešā sadarbībā ar tiem, īpaši vietējā līmenī, kā arī tiek nodrošināta un veicināta labākās prakses izplatīšana un apmaiņa starp pašvaldībām par romu iekļaušanu.¹¹²

¹⁰⁶ No intervijas ar ārvalstu organizācija "Starptautiskā Romu Apvienība" pārstāvi.

¹⁰⁷ Par projektu "Latvijas romu platforma VI" vairāk skatīt <https://www.km.gov.lv/lv/latvijas-romu-platforma-vi>

¹⁰⁸ Šis ziņojums ir iekļauts NRSS (NRSS 4.26. pasākums). Romu situācija Latvijā. Rīga: Latvijas Republikas tiesībsargs, 2022.

¹⁰⁹ No intervijas ar LM, Tiesībsarga biroja, Jelgavas valstspilsētas pašvaldības, Ventspils valstspilsētas pašvaldības pārstāvi.

¹¹⁰ No intervijas ar NVO "Latvijas sieviešu NVO sadarbības tīkls Latvijā" pārstāvi un NVO "Latvijas Cilvēktiesību centra" pārstāvi.

¹¹¹ No intervijas ar IZM pārstāvi, LM, Tiesībsarga biroja, Jelgavas valstspilsētas pašvaldības, Ventspils valstspilsētas pašvaldības, romu mediatoru no Ventspils, NVO "Romu kultūras centrs" un ārvalstu organizācijas "Starptautiskā Romu Apvienība" un "Latvijas Cilvēktiesību centra" pārstāvjiem.

¹¹² No intervijas ar NVO "Latvijas Cilvēktiesību centra" pārstāvi.

Tomēr atsevišķas NRSS sadaļā "Situācijas apraksts" identificētās problēmas nav konkrēti atspoguļotas NRSS pasākumos.¹¹³ Galvenais NRSS īstenošanas izaicinājums ir saistīts ar romu piekļuvi vispārējiem atbalsta pasākumiem romu pilsoniskās sabiedrības kapacitātes trūkuma dēļ, ņemot vērā romu kopienu pārstāvju zemo motivācijas līmeni piedalīties vietējā sociālajā un kultūras dzīvē un reģionālā līmenī, romu ģimeņu nepietiekamo kultūras, sociālu un ekonomisku kapitālu, īpaši to piekļuvē sociālajiem pakalpojumiem, atbalsta programmām, un zemo sociālās mobilitāti.¹¹⁴ Turklāt NRSS pasākumu īstenošanā trūkst romu NVO iesaistes, piemēram, kultūras veicināšanas jomā.¹¹⁵

Dažas NRSS aktivitātes neatbilst romu marginalizēto kopienu līdzdalības priekšnosacījumiem un prasmēm, kas varētu kļūt par problēmu efektīvi iesaistīt romus vispārējās (integrētajās) aktivitātēs. Turklāt NRSS nav skaidra NRKP un līdzatbildīgo valsts institūciju, un jo īpaši pašvaldību, pienākumu kopums attiecībā uz NRSS ieviešanas koordināciju un NRSS plāna izstrādi nākamajam periodam.

Detalizēta informācija par NRSS ieviešanas uzraudzību NRSS nav iekļauta, un tas var kavēt NRSS īstenošanas progresa caurskatāmu izvērtēšanu, kā arī konkrētu NRSS pasākumu ietekmes uz romu kopienu izvērtēšanu.

Ir identificēti vairāki galvenie riski, kas varētu provizoriski ietekmēt NRSS īstenošanas ilgtspēju:

- piesardzības pasākumi, lai ierobežotu Covid-19 vīrusa izplatību, piemēram, pulcēšanās ierobežojumi, kas var kavēt klātienē pasākumus (NRKP);
- citas politiskās prioritātes varētu samazināt romu integrācijas politikas nozīmi;¹¹⁶
- zema romu motivācija piedalīties NRSS pasākumu īstenošanas procesā;¹¹⁷
- nav nodrošināti pietiekami līdzekļi no valsts budžeta.¹¹⁸

Pamatojoties uz NRSS īstenošanas rezultātiem, tiks izstrādāta romu līdztiesības, iekļaušanas un līdzdalības veicināšanas politika turpmākajam periodam no 2024. līdz 2025. gadam, lai nodrošinātu ilgtermiņa ietekmi.

¹¹³ Piemēram, liels romu ilgtermiņa bezdarbnieku īpatsvars; zems darba tirgū iesaistīto romu skaits; augsts romu bērnu īpatsvars izglītības iestādēs, kas mācās pēc speciālajām pamatizglītības programmām; Covid-19 negatīvā ietekme uz romu bērnu izglītību; liels Latvijas iedzīvotāju skaits, kuri nevēlas strādāt ar romiem vienās darba vietās; un darba devēji, kuri nevēlas nodarbināt romus. Problēma tika izcelta intervijā ar LM pārstāvi.

¹¹⁴ No intervijas ar romu mediatora pārstāvjiem no Ventspils, NVO "Romu kultūras centrs" un ārvalstu organizācijas "Starptautiskā Romu Apvienība" un romu NVO "Maro" (Viļaka) pārstāvi.

¹¹⁵ NVO "Sabiedrības integrācijas biedrība ALTERNATIVAS" (Talsu novads).

¹¹⁶ No intervijas ar IZM, Jelgavas valstspilsētas pašvaldības pārstāvjiem.

¹¹⁷ No intervijas ar IZM un LM pārstāvjiem.

¹¹⁸ No intervijas ar LM pārstāvi.

4. SASKAŅOŠANA AR ES ROMU STRATĒGISKO SATVARU

4.1. Romu daudzveidības atspoguļojums

NRSS iekļautie pasākumi ir vērsti uz visiem Latvijas romu kopienu kopumā.¹¹⁹

NRSF nav iekļauta informācija par situāciju un pasākumiem, kas tieši risinātu konkrētu romu kopienu grupu, piemēram, sievietes, LGBT+, cilvēku ar invaliditāti u.c. vajadzības.

Romu mediatoriem ir nozīmīga loma visu romu kopienu sociālo grupu iesaistīšanā NRSS īstenošanā. Piemēram, romu mediators no Ventspils pašvaldības ir arī Latvijas ne-romu NVO "Latvijas sievietes NVO sadarbības tīkls Latvijā" loceklis, ir iesaistīts Romu konsultatīvajā padomē, un pašvaldības līmenī sniedz atbalstu romiem jutīgajā veselības aprūpēs jomā (HIV, narkotiku atkarība). Romu mediators no Balvu novada nodrošina romu invalīdu un pensionāru aizstāvību un atbalstu.

4.2. Apvienojot vispārējo un mērķtiecīgās pieejas

NRSS izmantota līdzsvarota pieeja starp vispārējiem (integrētājiem) un mērķtiekiem pasākumiem:

- ir pasākumi, kas tieši vērsti uz romiem un risina īpašas romu problēmas pamatjomās, tostarp romu kultūras attīstībā un antičigānisma apkarošanas jomā;
- ir iekļauti vispārējie (integrētie) pasākumi, kuros romi nav norādīti kā viena no mērķa grupām, lai gan atsevišķos gadījumos romi ir minēt starp vispārējām mērķa grupām.

Par izaicinājumu var uzskatīt to, ka vispārīgie (integrētie) pasākumi neparedz konkrētas aktivitātes romu tautības iedzīvotāju iesaistīšanai un līdzdalības veicināšanai, viņu piekļuvei pakalpojumiem vai finansiālam atbalstam šo integrēto aktivitāšu (programmu, projektu, iniciatīvu) ietvaros. Turklāt nav detalizētas informācijas par to, kā novērtēt romu līdzdalības apjomu un šo pasākumu ietvaros saņemto pakalpojumu kvalitāti.

4.3. Eiropas Padomes ieteikuma ieviesto instrumentu izmantošana

NRSS plānu izstrādāja KM saskaņā ar ES Padomes ieteikumu, ņemot vērā konkrētas rekomendācijas pamatjomās, kā arī Latvijas situāciju un nacionālos apstākļus.¹²⁰ Visi NRSS iekļautie pasākumi ir sasaistīti ar konkrētiem ES Padomes ieteikuma pantiem.¹²¹

Tiesībsarga biroja kā nacionālās līdztiesības iestādes iesaiste NRSS izstrādē un īstenošanā ir nozīmīga, un tā liecina, ka vienlīdzīgas attieksmes veicināšana pret romiem ir viena no tiesībsarga prioritātēm – un tas atbilst ES Padomes ieteikuma 14. un 15. pantam.

¹¹⁹ NRKP norādīja, ka Latvijā nav ceļotāju (*travellers*), kuriem būtu nepieciešami konkrēti atbalsta pasākumi.

¹²⁰ Pēc NRKP sniegtās informācijas, situācija Latvijā ir jāsaprot kā vairāku faktoru un apstākļu kopumu: 1) mazais romu kopienas īpatsvars Latvijā; 2) Latvijā nav ceļotāju (*travellers*); 3) romu iekļaušanas politika Latvijā ir horizontāla – t.i., par katru politikas pamatjomu (izglītības, nodarbinātības, veselības aprūpes u.c. jomu) ir atbildīga konkrēta ministrija.

¹²¹ Skatīt NRSS IV nodaļu "Pasākumi plāna mērķa sasniegšanai" <https://likumi.lv/ta/id/332093-par-planu-romu-strategiska-ietvara-pasakumu-istenosana-2022-2023-gadam>

SECINĀJUMI UN IETEIKUMI

NRSS kā atsevišķa politikas attīstības dokumenta sagatavošanas izstrāde un apstiprināšana Ministru kabinetā ir nozīmīgs solis, lai uzlabotu valsts romu iekļaušanas politikas efektivitāti un ilgtspējību, jo iepriekš pastāvošā romu integrācijas politika tika īstenota KM koordinētās Nacionālās identitātes, pilsoniskās sabiedrības un integrācijas politikas ietvaros, un līdz ar to tās īstenošanā nebija piemērota horizontālā pieeja. NRSS ietver pasākumus politikas pamatjomās, piemēram, izglītības, labklājības, mājokļa un veselības aprūpes politikas jomās, un šie pasākumi ir sasaistīti ar galvenajām nozaru politikas pamatnostādņēm.

NRSS projekta sagatavošanu veica starpvaldību darba grupa sadarbībā ar romu un ne-romu NVO.

Vairāki ziņojuma sagatavošanas procesā intervētie respondenti uzskata, ka NRSS ir izstrādāts kā līdzsvarots un visaptverošs politikas dokuments, kas ietver gan mērķtiecīgus, gan vispārīgus (integrētus) pasākumus politikas pamatjomās, kuru mērķis ir uzlabot romu situāciju Latvijā, un ka šāds NRSS plāns ir reāli īstenojams;¹²² ka izstrādājot NRSS tika ņemtas vērā romu galvenās vajadzības.

Integrētajos pasākumos romi nav identificēti kā viena no mērķa grupām - šie pasākumi neietver mērķētas aktivitātes, lai iesaistītu un veicinātu romu piekļuvi pakalpojumiem vai finansiālam atbalstam. NRSS nav pieejama detalizēta informācija par to, kā ir plānots izvērtēt romu līdzdalības apjomu un romiem sniegto pakalpojumu kvalitāti.¹²³ NRSS ir plānoti spējīnāšanas, izglītojoši un kapacitātes stiprināšanas pasākumi, tostarp pasākumi, kuru mērķis ir atbalstīt romu mediatoru darba attīstību pašvaldībās, kā arī veicināt romu jauniešu un romu sievietes līdzdalību. Romu mediatori turpinās sniegt pastāvīgu atbalstu sociāli mazaizsargātām romu ģimenēm par sociālajiem un veselības jautājumiem vietējā līmenī (tai skaitā par sociālo pabalstu pieejamību, parādsaistību dzēšanu, atbalstu bankas maksājumu veikšanai, atbalstu romu invalīdiem un bērniem u.c.). Turklāt atsevišķas pašvaldības regulāri sniedz atbalstu romu NVO un iniciatīvām, kas veicina romu sociālo iekļaušanu un kultūras attīstību, taču šis atbalsts nav atspoguļots NRSS.

Galvenais NRSS īstenošanas izaicinājums ir saistīts ar ierobežotu romu piekļuvi vispārējiem (integrētajiem) atbalsta pasākumiem romu pilsoniskās sabiedrības kapacitātes trūkuma dēļ, ņemot vērā romu kopienas pārstāvju zemu motivācijas līmeni piedalīties vietējā sociālajā un kultūras dzīvē un reģionālā līmenī, romu ģimeņu nepietiekamo kultūras, sociālu un ekonomisku kapitālu, īpaši to piekļuvē sociālajiem pakalpojumiem, atbalsta programmām, un zemu sociālās mobilitāti.

Atsevišķi NRSS iekļautie pasākumi nodrošina romu NVO pieeju valsts budžeta un ES struktūrfondu atbalsta programmām, kas vērstas uz pilsoniskās sabiedrības organizāciju un to iniciatīvu attīstību. Tomēr šī pieeja ir diezgan formāla, jo vietējām romu NVO nav pietiekamas kapacitātes, lai iegūtu finansējumu vispārīgo atbalsta programmu ietvaros, un projektu pieteikumu konkursa konkurence ir pārāk liela starp NVO, lai romu NVO projekti saņemtu atbalstu. Tāpēc būtu jāīsteno īpaši mērķtiecīgi pasākumi, lai veicinātu romu NVO labāku piekļuvi ES struktūrfondu un atbalsta programmām, tostarp romu NVO spēju un kapacitātes palielināšanu, kā arī finansējuma atbilstības kritēriju pielāgošanu līdzvērtīgajam līmenim un romu NVO konsultēšanu par darbības programmu un priekšlikumu izstrādi.

¹²² No intervijas ar IZM, LM, Tiesībsarga biroja, Jelgavas valstspilsētas pašvaldības, Ventspils valstspilsētas pašvaldības pārstāvi, romu mediatoru no Ventspils, NVO "Romu kultūras centrs" un ārvalstu organizācijas "Starptautiskā Romu Apvienība" pārstāvjiem.

¹²³ Piemēram, informācija par to, cik romu ir saņēmuši atbalstu no programmām un atbalsta pasākumiem, ir nepieciešama, lai novērtētu šo programmu efektivitāti attiecībā uz romu NVO un romu kopienas iespēju palielināšanu. No intervijas ar NVO "Latvijas sievietes NVO sadarbības tīkls Latvijā" pārstāvi.

Politikas veidošanas konsultācijas starp valdības iestādēm, pilsonisko sabiedrību un citām ieinteresētajām pusēm par romu līdzdalības veidošanas jautājumiem galvenokārt notiek Romu konsultatīvās padomes regulāru sanāksmju laikā. Dažu Romu NVO pārstāvji norādīja, ka vairāku iemeslu dēļ viņi nepiedalās Romu konsultatīvās padomes sanāksmēs, jo, piemēram, viņiem nav pietiekamu tehnisko iespēju, lai regulāri piedalītos tiešsaistes vai klātienē sanāksmēs, kā arī viņiem nav pārliecības, ka viņu viedokļi un intereses tiks ņemti vērā un risināti NRSS ietvaros.

Lai īstenotu un izstrādātu efektīvāku nacionālo romu iekļaušanas politiku, sadarbības un konsultāciju process ar pašvaldībām tiek attīstīts, izmantojot Reģionālo ekspertu tīklu romu integrācijas jautājumos. Šis tīkls izveidots 2014.gadā ar mērķi veicināt regulāru labās prakses, pieredzes un informācijas apmaiņu. Tomēr šī tīkla pārstāvji netika iekļauti NRSS plāna izstrādes darba grupā.

Ņemot vērā to, ka Latvijas sabiedrībā ir plaši izplatīti aizspriedumi pret romiem, antičigānisma apkarošanas nozīme tiek akcentēta NRSS, paredzot tam vairākus pasākumus. Papildus plānots veikt sabiedriskās domas aptauju par pretdiskriminācijas un iecietīgas attieksmes jautājumiem, kā arī pretdiskriminācijas situācijas izvērtējumu.

Tiesībsarga biroja iesaiste NRSS izstrādē un īstenošanā ir nozīmīga un parāda, ka vienlīdzīgas attieksmes veicināšana pret romiem ir viena no tiesībsarga darba prioritātēm. Tiesībsarga biroja 2022.gadā veiktajā pētījumā "Romu situācija Latvijā" samērā detalizēti aplūkota romu NVO līdzdalība, romu kopienas pārstāvniecība vietējā līmenī un sadarbība ar pašvaldībām, kā arī sniegti labās prakses piemēri.¹²⁴

Daļa NRSS iekļautie romu izglītības un līdzdalības veicināšanas pasākumi ir reāli īstenojami, taču mājokļu atbalsta pasākumi ir pārāk plaši definēti, lai romiem būtu pilnvērtīga un praktiska iespēja piekļūt šīm atbalsta aktivitātēm, īpaši romiem no sociāli nelabvēlīgām ģimenēm. Savukārt, veselības aprūpes jomā noteiktie pasākumi ir vērsti uz to, lai nodrošinātu romiem labāku piekļuvi vispārējiem veselības aprūpes atbalsta pasākumiem.

Neskatoties uz to, ka saskaņā ar NRSS, 2023.gadā plānots veikt pētījumu par romu situāciju Latvijā, viens no lielākajiem NRSS īstenošanas izaicinājumiem ir noskaidrot romu reālo situāciju valstī, jo valsts un pašvaldību iestādēs ir pieejami ierobežoti etniskā piederības dati pamatjomās, kas apgrūtina praktisku politikas plānošanu. Tāpēc ir nozīmīga romu kopienas pārstāvju (romu mediatoru, NVO pārstāvju un aktīvistu) atgriezeniskā saite, lai izprastu romu patieso situāciju, piemēram, apstākļus un iemeslus, kāpēc romi saskaras ar šķēršļiem piekļuvē sociālajiem un citiem pakalpojumiem. Īpaši svarīgi ir atrast piemērotus kanālus informācijas izplatīšanai sociāli nelabvēlīgām romu ģimenēm.

NRSS nav iekļauta atsevišķa nodaļa par NRSS īstenošanas laikā sasniegtā progresa izvērtēšanu un uzraudzības institucionālo mehānismu vai detalizēts skaidrojums par to, kā tiks nodrošināts NRSS monitorings.

Ieteikumi valsts iestādēm

1. **NRKP:** Romu konsultatīvajai padomei būtu jāuzņemas lielāka loma NRSS īstenošanas uzraudzībā, sasniegto rezultātīvo un iznākuma rādītāju izvērtēšanā, kā arī pasākumu plāna sagatavošanā nākamajam periodam. Romu konsultatīvās padomes sanāksmēs jāizstrādā ieteikumi un tie regulāri jāsniedz apspriešanai attiecīgajās Saeimas komitejās.
2. **NRKP:** Romu konsultatīvajā padomē jāiekļauj arī reģionālo romu NVO pārstāvji un jāmotivē piedalīties diskusijās par plānotajām iniciatīvām un romu kopienu reālajām vajadzībām vietējā līmenī. Lai organizētu efektīvāku komunikāciju un viedokļu apmaiņu starp ieinteresētajām pusēm, Romu konsultatīvās padomes sanāksmju plānošana un vadīšana būtu jāpilnveido, piemēram, pieaicinot profesionālu darba grupu vadītāju vai tml. Svarīgi pilnveidot sadarbību un savstarpējo dialogu ar

¹²⁴ Romu situācija Latvijā. Rīga: Latvijas Republikas tiesībsargs, 2022.

aktīvāko vietējo romu NVO pārstāvjiem, lai noskaidrotu iemeslus, kāpēc viņi neiesniedz pieteikumus dalībai Romu konsultatīvajā padomē un motivētu šo NVO pārstāvjus līdzdarboties Romu konsultatīvajā padomē.

3. **NRKP:** gadījumā, ja kādi NRSS pasākumi netiks īstenoti vai tie nenasniegs konkrētas romu mērķa grupas (jauniešus, sievietes, personas ar invaliditāti u.c.), būtu jāorganizē īpaša Romu konsultatīvās padomes sēde, lai pārrunātu problēmjautājumus un meklētu risinājumus.
4. **NRKP:** jāizstrādā komunikācijas plāns vai aktivitātes, kas vērstas uz praktisku informācijas izplatīšanu tādos veidos un kanālos, lai tā labāk sasniegtu romu kopienas, īpaši sociāli nelabvēlīgās romu ģimenes.
5. **SIF un pašvaldībām:** jāplāno pasākumi, kas vērsti uz mazo/reģionālo romu NVO kapacitātes stiprināšanu un to līdzdalību lēmumu pieņemšanas procesos vietējā, reģionālā un valsts līmenī. Reģionālo romu NVO pārstāvjiem jābūt motivētiem un pietiekami atbalstītiem, lai piedalītos koordinācijas mehānismos vietējā un nacionālā līmenī.
6. **NRKP:** NRKP jāattīsta efektīva sadarbība ar Finanšu ministriju, lai uzlabotu romu NVO un ne-romu NVO pārstāvju piekļuvi un līdzdalību lēmumu pieņemšanas procesos par ES struktūrfondu plānošanu un izlietojuma novērtēšanu nacionālajā līmenī, īpaši par 4.3.4. specifiskā atbalsta mērķi "Sekmēt aktīvu iekļaušanu, lai veicinātu vienlīdzīgas iespējas, nediskriminēšanu un aktīvu līdzdalību, kā arī uzlabotu nodarbinātību, jo īpaši attiecībā uz nelabvēlīgā situācijā esošām grupām" Eiropas Savienības kohēzijas politikas programma 2021.-2027. gadam ietvaros.¹²⁵
7. Nepieciešams attīstīt labāku sadarbību starp atbildīgajām valsts institūcijām, īpaši **NRKP un pašvaldībām**, izmantojot Reģionālo ekspertu tīklu romu integrācijas jautājumos, lai atbalstītu un stiprinātu pozitīvo praksi, kas veicina un nodrošina romiem vienlīdzīgu piekļuvi nodarbinātībai un izglītībai, kā arī veicina romu vienlīdzību, iekļaušanu un līdzdalību ES struktūrfondu finansējuma programmu sagatavošanā, īstenošanā, uzraudzībā un izvērtēšanā.¹²⁶
8. **NRKP:** efektīvāk jāīsteno izpratnes veidošanas un informatīvās aktivitātes, piemēram, izmantojot pozitīvos paraugpiemērus par romiem vispārējā kultūras sfērā (filmās, teātra izrādēs u.c.).
9. **NRKP un LM:** jāvāc un jāizmanto papildus dati,¹²⁷ lai izprastu romu stāvokli Latvijā, kā arī lai izvērtētu NRSS īstenošanas sasniegto progresu. NRSS plānotajos pētījumos būtu jāizvērtē COVID-19 pandēmijas ietekme uz romu izglītību. Būtu jāveic aptauja vai kvalitatīvas pieejas pētījums par romiem nodrošināto sociālo pakalpojumu efektivitāti, t.sk. romu piekļuvi sociālajiem pakalpojumiem, sociālajai aizsardzībai un bērnu aizsardzībai, kā arī par antičigānismu un romu diskrimināciju pamatjomās.
10. **Tiesībsargam un NRKP:** iespējamās strukturālās un institucionālās antičigānisma izpausmes būtu jāizmeklē un pienācīgi jāanalizē, kā arī jārisina NRSS nākamajā plānošanas periodā.

¹²⁵ 4. politikas mērķis "Sociālāka un iekļaujošāka Eiropa, īstenojot Eiropas sociālo tiesību pilāru"; Eiropas Savienības kohēzijas politikas programma 2021.-2027. gadam pieejama <https://likumi.lv/ta/id/327732-par-eiropas-savienibas-kohezijas-politikas-programmu-2021-2027-gadam>

¹²⁶ Saskaņā ar ES Padomes ieteikuma 18. un 19. pantu.

¹²⁷ Piemēram, dati no ESPA, *Second European Union Minorities and Discrimination Survey. Roma – Selected findings*. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2018 https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2016-eu-minorities-survey-roma-selected-findings_lv.pdf un Equinet pētījumiem, piemēram, Roma and Traveller Inclusion: Towards a new EU Framework learning from the work of equality bodies, Equinet, 2020: https://equineteurope.org/wp-content/uploads/2020/07/Roma_Traveller-Inclusion_Equality-Bodies.pdf

11. **IZM**: jāveic detalizēta analīze par iemesliem romu bērnu ievietošanai speciālajās izglītības iestādēs, lai novērstu jebkādu nepamatotu romu bērnu nonākšanu speciālās izglītības iestādēs vai neatbilstošās speciālās izglītības programmās, par ietekmi uz romu bērniem, pārējot no speciālās izglītības programmām uz vispārizglītojošām programmām, kā arī lai analizētu izmaiņas romu bērniem pārējot no speciālās izglītības programmām uz vispārizglītojošām programmām.¹²⁸
12. **VM**: veselības aprūpes speciālistiem jāorganizē izpratnes veicinoši pasākumi un mācības, lai uzlabotu viņu prasmes un zināšanas par romiem un lai mainītu viņu attieksmi pret romiem, kā arī veicinātu un efektīvizētu romu piekļuvi veselības pakalpojumiem un atbalsta programmām.
13. **EM** un **LM**: romu ģimenēm un māsājniecībām pielāgotu kvotu nodrošināšana varētu uzlabot romu piekļuvi atbalsta pasākumiem (sociālo mājokļu atbalsta programmām, biznesa inkubatoriem, subsidētās nodarbinātības programmām), vienlaikus mērķtiecīgāka sadarbība starp projektu/programmu īstenotājiem, romu NVO pārstāvjiem un romu mediatoriem varētu palīdzēt daudzām sociāli nelabvēlīgām romu ģimenēm gūt praktiskāku labumu no šīm atbalsta programmām un iniciatīvām.

Ieteikumi pilsoniskai sabiedrībai

14. **Reģionālajām romu NVO** mērķtiecīgāk jāmeklē atbalsta mehānismi, kas stiprinātu viņu kapacitāti, lai aktīvāk piedalītos lēmumu pieņemšanas procesos, t.i., piedalītos pašvaldību komitejās, Romu konsultatīvajā padomē un iesaistītos publiskajās diskusijās par NRSS izstrādi, ieviešanu un rezultātu izvērtēšanu.

Ieteikumi citām iesaistītajām pusēm

15. Pašvaldību līmenī ir svarīgi attīstīt dialogu starp **IZM, izglītības pārvaldēm**, NVO un romu kopienu pārstāvjiem, lai nodrošinātu savlaicīgu atbalsta rīcību un apzinātu atbilstošas aktivitātes, kas varētu palīdzēt atrast efektīvus risinājumus konkrētām problemātiskām situācijām izglītības jomā.
16. Pašvaldību līmenī veidot un attīstīt sadarbības tīklus starp **vietējām romu NVO, jauniešu centriem un citām NVO**, lai veicinātu romu jauniešu lielāku iesaistīšanos sabiedriskās dzīves aktivitātēs vietējā līmenī.
17. Iesaistīt **romu kopienu un romu ģimeņu pārstāvjus** vietējā līmeņa sanāksmēs un/vai informatīvās dienās, kurās pašvaldību speciālisti (sociālie darbinieki, pedagoģiskais personāls u.c.), romu skolotāju palīgi un romu mediatori sniedz informāciju par sociālajiem jautājumiem (izglītības jautājumiem, pabalstu un cita atbalsta pieejamību) "vieglā" saprotamā valodā.
18. **LPS** pārstāvi vēlamus iekļaut Reģionālo ekspertu tīklā romu integrācijas jautājumos, lai uzlabotu sadarbību un konsultatīvus procesus starp pašvaldībām, NRKP un romu pilsonisko sabiedrību.

¹²⁸ Saskaņā ar Tiesībsarga biroja rekomendāciju nr.10. *Romu situācija Latvijā*. Rīga: Latvijas Republikas tiesībsargs, 2022., 50.lpp.

ATSAUCES

Interviju saraksts

Respondents	Organizācija/institūcija	Datums	Formāts
<i>Romu pilsoniskās sabiedrības pārstāvji un romu NVO aktīvistu</i>			
Roksana Rudeviča	NVO "Romu Kultūras Centrs" direktore	10.03.2022	Klātienas intervija
Normunds Rudevičs	Ārvalstu organizācijas „Starptautiskā Romu Apvienība” pārstāvniecības prezidents	10.03.2022	Klātienas intervija
Biedrības pārstāvis	NVO "Sabiedrības integrācijas biedrība „Alternativas” pārstāvis	28.03.2022	Tiešsaistes intervija
Malda Avramenko	Romu mediators un Ventspils Sociālā dienesta ģimenes asistents	15.03.2022	Tiešsaistes intervija
Rasma Zaharenko	Romu mediators Balvu novada pašvaldībā, NVO "Maro" pārstāve	09.03.2022	Tiešsaistes intervija
Anhelita Kamenska	NVO "Latvijas Cilvēktiesību centra" direktore	27.05.2022.	Tiešsaistes intervija
Inete Ielīte	NVO "Latvijas Sieviešu nevalstisko organizāciju sadarbības tīkls" valdes priekšsēdētāja	10.03.2022	Tiešsaistes intervija
Ramona Liepiņa	NVO "Radošās apvienība jauniešiem „TREPES" vadītāja	10.03.2022	Klātienas intervija
<i>Valsts iestādes, kas ir atbildīgas politikas pamatjomās</i>			
Pārstāvis	NRKP, Kultūras ministrijas Sabiedrības integrācijas un pilsoniskās sabiedrības attīstības nodaļas pārstāvis	06.04.2022, 06.05.2022	Anketēšana
Olita Arkle	Izglītības un zinātnes ministrijas Izglītības departamenta vecākā eksperte	28.03.2022	Tiešsaistes intervija
Evija Kūla	Labklājības ministrijas Sociālās iekļaušanas politikas departamenta direktora vietniece	16.03.2022	Tiešsaistes intervija
Reinis Lasmanis	Sabiedrības integrācijas fonda Sekretariāta direktora vietnieks - Pilsoniskās sabiedrības atbalsta departamenta direktors	24.03.2022	Tiešsaistes intervija
<i>Nacionālā vienlīdzības iestāde</i>			
Inete Razevska	Tiesībsarga biroja Sociālo, ekonomisko un kultūras tiesību nodaļas vadītāja	16.03.2022	
<i>Reģionālās un vietējās iestādes</i>			
Sņežana Zenovjeva	Jelgavas valstspilsētas pašvaldības iestādes Sabiedriskais centra Sabiedrības pārvaldes speciāliste, KM Reģionālo ekspertu tīkla romu integrācijas jautājumos locekle	25.03.2022	Tiešsaistes intervija
Aļesja Caune	Ventspils valstspilsētas pašvaldības Sociālā dienesta Sociālā darbiniece	31.03.2022	Tiešsaistes intervija

	darbam ar ģimeni un bērniem, KM Reģionālo ekspertu tīkla romu integrācijas jautājumos locekle		
--	---	--	--

Galvenie politikas dokumenti un ziņojumi

Aptauja par iedzīvotāju viedokli par etniskajām attiecībām Latvijā. Rīga: SKDS, 2019.
<https://www.sif.gov.lv/lv/media/142/download>;

ES Padomes Ieteikums par romu vienlīdzību, iekļaušanu un līdzdalību 2021/C93/01,
<https://www.km.gov.lv/lv/media/18898/download?attachment>

Eiropas Savienības Atveseļošanas un noturības mehānisma plāns
<https://likumi.lv/ta/id/322858-par-latvijas-atveselosanas-un-noturibas-mehanisma-planu>

Eiropas Savienības kohēzijas politikas programma 2021.-2027. gadam (iepriekš Eiropas Savienības struktūrfondu darbības programma 2021. - 2027. gadam)

Eurobarometer survey on discrimination in the European Union, 2019.
<https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2251>

Franet National contribution to the FRA Fundamental Rights Report - LATVIA 2021, The Latvian Centre for Human Rights,
https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/frr2021_latvia-frr2021_en.pdf

Izglītības attīstības pamatnostādnes 2021.-2027. gadam <https://likumi.lv/ta/id/324332-par-izglitibas-attistibas-pamatnostadnem-20212027-gadam>

Latvijas romu integrācijas politikas pasākumu kopums
<https://www.km.gov.lv/lv/media/336/download>

M. Kaprāns, I. Mieriņa, A. Saulītis. *Starpkultūru stereotipi un aizspriedumi Latvijā.* Rīga: Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts, 2021.
https://www.integration.lv/uploads/files/informativie-materiali/lu_petijums_sapc.pdf

Nacionālās identitātes, pilsoniskās sabiedrības un integrācijas politikas pamatnostādnes 2012– 2018.gadam (The National Identity, Civil Society and Integration Guidelines),
<https://likumi.lv/ta/id/238195-par-nacionalas-identitates-pilsoniskas-sabiedribas-un-integracijas-politikas-pamatnostadnem-2012-2018-gadam>

Nacionālās industriālās politikas pamatnostādnes 2021.-2027.gadam
<https://likumi.lv/ta/id/321037-par-nacionalas-industrialas-politikas-pamatnostadnem-20212027-gadam>;

Plāns romu stratēģiskā ietvara pasākumu īstenošanai 2022.-2023.gadam
<https://www.km.gov.lv/lv/media/24998/download?attachment>

Roma in Latvia. Rīga: Market and opinion Research Agency „Latvian Facts”, 2015.
https://www.km.gov.lv/sites/km/files/romi_latvija_petijums_eng1.pdf; pētījums ir pieejams arī latviešu valodā
https://www.km.gov.lv/sites/km/files/romi_latvija_petijums_lv1.pdf

Romu situācija Latvijā. Rīga: Latvijas Republikas tiesībsargs, 2022.
https://www.tiesibsargs.lv/uploads/content/publikacijas/romu_situacija_latvija_2022_1648646871.pdf?fbclid=IwAR1hYLUe3qk7pSiwJGRh5wPpm3rai1BcdmC6OelmOL8A56BK54oUKfbSjx0

Sabiedrības veselības pamatnostādnes 2021.-2027.gadam
<https://likumi.lv/ta/id/332751-sabiedribas-veselibas-pamatnostadnes-2021-2027-gadam>

Saliedētas un pilsoniski aktīvas sabiedrības attīstības pamatnostādnes 2021.-2027.gadam <https://likumi.lv/ta/id/320841-par-saliedetas-un-pilsoniski-aktivas-sabiedribas-attistibas-pamatnostadnem-2021-2027-gadam>

Sociālās aizsardzības un darba tirgus politikas pamatnostādnes 2021.-2027. gadam <https://likumi.lv/ta/id/325828-par-socialas-aizsardzibas-un-darba-tirgus-politikas-pamatnostadnem-20212027-gadam>

Ikgadējs nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanas rīcībpolitikas izvērtējums (t.sk. izvērtējums par nevienlīdzību veselības aprūpē un nevienlīdzību mājošanas jomā. Rīga: Baltic Institute of Social Sciences, 2019. http://petijumi.mk.gov.lv/sites/default/files/title_file/Nabadz_soc_atstumt_mazin_ricibp_ol_izvertejums_Zinojums.pdf

Ziņojums „Motivācijas paaugstināšanas un atbalsta pakalpojumu potenciālās mērķa grupas profilēšana un vajadzību izpēte”. Rīga: Baltic Institute of Social Sciences, 2017. http://petijumi.mk.gov.lv/sites/default/files/title_file/petij_sif_motivac_paaugst_un_atbalst_pakalpoj_potencial%2Bmerka%2Bgrup_profiles_un_vaj_izpete.pdf

1. PIELIKUMS: PROBLĒMU UN NOSACĪJUMU SARAKSTS

Aicinām detalizēti iepazīties ar konstatēto problēmu un nosacījumu sarakstu ziņojuma [oficiālās versijas 1. pielikumā "LIST OF PROBLEMS AND CONDITIONS"](#).

2. PIELIKUMS: KONSULTATĪVĀ PADOME ROMU LĪDZDALĪBAS VEICINĀŠANAI

Romu konsultatīvajai padomei ir šādas funkcijas:

- veicināt romu līdzdalību visās sabiedrības dzīves jomās – pilsoniskās sabiedrības, izglītības, nodarbinātības, veselības aprūpes, sociālo pakalpojumu, mājokļu jomā u.c.;
- stiprināt valsts pārvaldes un citu iesaistīto institūciju sadarbību romu līdzdalības veicināšanai pilsoniskās sabiedrības, izglītības, nodarbinātības, veselības aprūpes, sociālo pakalpojumu, mājokļu jomās u.c.

Padome veic šādus uzdevumus:

- identificē problēmjautājumus romu līdzdalības veicināšanai pilsoniskās sabiedrības, izglītības, nodarbinātības, veselības aprūpes, sociālo pakalpojumu, mājokļu jomās u.c. jomās un sniedz priekšlikumus to risināšanai;
- sniedz konsultācijas, ieteikumus un informāciju ministrijām un citām valsts iestādēm par pilsoniskās sabiedrības, izglītības, nodarbinātības, veselības aprūpes, sociālo pakalpojumu, mājokļu jomu romu līdzdalības jautājumiem;
- veicina valsts pārvaldes un NVO sadarbību romu līdzdalības pasākumu plānošanā un īstenošanā pilsoniskās sabiedrības, izglītības, nodarbinātības, veselības aprūpes, sociālo pakalpojumu, mājokļu jomās;
- novērtē īstenoto romu līdzdalības pasākumu rezultātus un sniedz informāciju, lai sagatavotu ziņojumus Eiropas Komisijai atbilstoši Eiropas Savienības 2021.gada 12.martā apstiprinātā ES Padomes ieteikuma par romu līdztiesību, iekļaušanu un līdzdalību (2021/C 93/01) 40.punktam.

3. PIELIKUMS: LABĀS PRAKSES PIEMĒRI VIETĒJĀ LĪMENĪ

Pielikumā ir sniegti labās prakses piemēri romu līdzdalības un sociālās iekļaušanas veicināšanai vietējā līmenī.

Kā informē Jelgavas valstspilsētas pašvaldības iestādes "Sabiedriskais centra" sabiedrības pārvaldes speciāliste, iespējamie NRSS projekta pasākumi tika apspriesti projekta "Latvijas romu platforma" ietvaros un Romu konsultatīvās padomes sēdēs.¹²⁹ Jelgavas valstspilsētas pašvaldības idejas un iniciatīvas tika ņemtas vērā NRSS. Prioritārās jomas Jelgavas valstspilsētā ir romu izglītība un integrācija. Pašvaldība pēdējos desmit gadus ir sniegusi finansiālu atbalstu romu mediatoriem un romu skolotāju palīgiem, kuri palīdz sociāli nelabvēlīgām romu ģimenēm un vietējai romu kopienai, t.sk. nodrošinā romu bērniem labāku piekļuvi izglītībai, sniedz atbalstu vietējai romu kopienai, pārstāvēt tas vajadzības. Jelgavas valstspilsētas pašvaldība regulāri atbalsta vietējo romu NVO "Romanu Cačipen", lai organizētu kultūras un sabiedriskās aktivitātes (piemēram, Starptautisku romu dienu, Mātes dienu, mazākumtautību festivālu), kuru mērķis ir iesaistīt romu kopienas pārstāvjus sociālajā un kultūras dzīvē, kā arī starpkultūru dialogā un sabiedrības izpratnes veidošanā par Latvijas romu kultūru. Šī romu NVO ir iekļauta arī Jelgavas Nacionālo kultūras biedrību asociācijā, tādējādi veidojot regulāru dialogu starp romu kopienu un pašvaldību.

Kopš 2018.gada pašvaldība atbalsta arī rotaļlietu bibliotēku "Ringla", kurā romu aktīvistu vadībā, brīvo laiku pavada romu un cittautiešu ģimenes ar bērniem.¹³⁰ Pašvaldības institūcijas un NVO (piemēram, NVO "Centrs - Atbalsts") sniedz arī sociālās rehabilitācijas un citus sociālā atbalsta pakalpojumus, tostarp sociālās higiēnas pakalpojumus, sociāli mazaizsargātām romu ģimenēm. Lai motivētu romus iesaistīties darba tirgū un reģistrēties kā bezdarbniekiem, ja viņi nestrādā, ir attīstīta sadarbība ar NVA Jelgavas nodaļu. Arī romu tautības cilvēki kā darbinieki darbojas "Sabiedriskajā centrā", tādējādi reprezentējot pozitīvu prakses paraugu romu nodarbinātības veicināšanā.¹³¹

Atbalsta pasākumi romu kopienai Jelgavas valstspilsētā kā vietēja līmeņa labā prakse izcelta projekta "Latvijas romu platforma" ietvaros, kā arī Tiesībsarga birojs 2022.gadā veiktajā pētījumā "Romu situācija Latvijā".¹³²

Ventspils valstspilsētas pašvaldības Sociālā dienesta vecākā sociālā darbiniece, kas ir KM Reģionālo ekspertu tīkla romu integrācijas jautājumos locekle, informēja, ka sākotnējā diskusija par iespējamajiem NRSS pasākumiem tika organizēta 2021.gadā projekta "Latvijas romu platforma" ietvaros.

Ventspils valstspilsētas pašvaldība sniedz atbalstu romu mediatoram un romu skolotāja palīgam, lai tie palīdz sociāli nelabvēlīgām romu ģimenēm, t.sk. nodrošināt romu bērniem labāku piekļuvi izglītībai.¹³³ Izglītība, sociālie pakalpojumi un veselības aprūpe ir galvenās romu iekļaušanas jomas vietējā līmenī, un sadarbība ar romu mediatoru tiek nodrošināta romu situācijas uzlabošanas minētājās jomās. Romu mediators aktīvi sadarbojas ar ne-romu NVO "Dialogi" veselības aprūpes un sociālajos jautājumos, lai nodrošinātu romu kopienas pārstāvjiem labāku piekļuvi valsts rehabilitācijas un veselības programmām, izplatītu informāciju par sociālajiem pabalstiem, darba iespējām un izglītības nozīmīgo lomu labākai sociālajai iekļaušanai. Romu mediators strādā arī par ģimenes asistentu

¹²⁹ Līdz 2022.gadam Jelgavas valstspilsētas pašvaldības pārstāvis bija Romu konsultatīvās padomes loceklis..

¹³⁰ Vairāk informācijas par šo iniciatīvu <https://www.biblioteka.lv/jau-tris-gadus-latvija-darbojas-toy-rotallietu-centri-bibliotekas/>.

¹³¹ No intervijas ar Jelgavas valstspilsētas pašvaldības iestādes "Sabiedriskais centrs" speciālisti.

¹³² *Romu situācija Latvijā*. Rīga: Latvijas Republikas Tiesībsargs, 2022., 17.lpp.

¹³³ Romu mediators un skolotāja palīga darbs pašvaldībās ir nodrošināts pateicoties projekta "Latvijas Romu platforma" aktivitātēm, kura ietvaros vietējie romu aktīvistu tika motivēti sadarboties ar pašvaldības administrāciju un tās iestādēm, lai uzlabotu romu situāciju pamatjomās.

Sociālajā dienestā. Kā ģimenes asistents romu mediators sniedz atbalstu sociāli nelabvēlīgām romu ģimenēm, kuras saskaras ar analfabētisku un kuru locekļiem ir slikta veselība un zemi ienākumi. Ventspils valstspilsētas pašvaldībai ir svarīgi nodrošināt dialoga ilgtspējīgu attīstību ar vietējo romu kopienu, atbalstot romu mediatoru un skolotāja palīgu, kā arī romu pilsonisko sabiedrību un ģimenes. Romu mediatoram kā padomnieks sadarbojas ar Ventspils valstspilsētas pašvaldības Mājokļu nodaļu, pašvaldības nekustamo īpašumu organizāciju un tiesu izpildītājiem, kas palīdz romu ģimenēm atrisināt daudzus problemātiskus mājokļa jautājumus (t.sk. atrast labāku sociālo dzīvokli, risināt parādsaistības un pārapdzīvotības jautājumus). Romu mediators cieši sadarbojas arī ar policiju, bērnu aizsardzības speciālistiem un skolas darbiniekiem.¹³⁴

Ventspils valstspilsētas pašvaldības romu mediators norādīja, ka ir svarīgi iesaistīt romu iedzīvotājus vietējā līmenī, īpaši pašvaldības komitejās, lai nodrošinātu labāku interešu aizstāvību un konsultācijas, risinot romu piekļuvi mājokļa pakalpojumiem un administratīvo pārkāpumu lietas. Tas nodrošinātu atbilstošu romu personu tiesību aizsardzību. Romu mediators ieskatā, viena no efektīvākām pieejām romu līdzdalības un iespēju veicināšanai varētu būt romu kopienu pārstāvju aktīva iesaistīšanās pašvaldības rīkotājās sanāksmēs, kurās "vieglā valodā" tiek izplatīta informācija par iespējām saņemt sociālos pabalstus un nepieciešamības gadījumā sniegti attiecīgie skaidrojumi. Piemēram, var būt noderīgas sociālajos dienestos organizētas informatīvas dienas romu ģimeņu pārstāvjiem vai tikšanās starp sociālpedagoģisko personālu, romu skolotāja palīgu un romu mediatoru skolā, lai, ar savstarpējo cieņu un uzticēšanos, pārrunātu problemātiskos jautājumus (piemēram, viena tikšanās divos mēnešos).¹³⁵

¹³⁴ No intervijas ar Ventspils valstspilsētas pašvaldības Sociālā dienesta vecāko sociālo darbinieci.

¹³⁵ No intervijas ar romu mediatoru.

